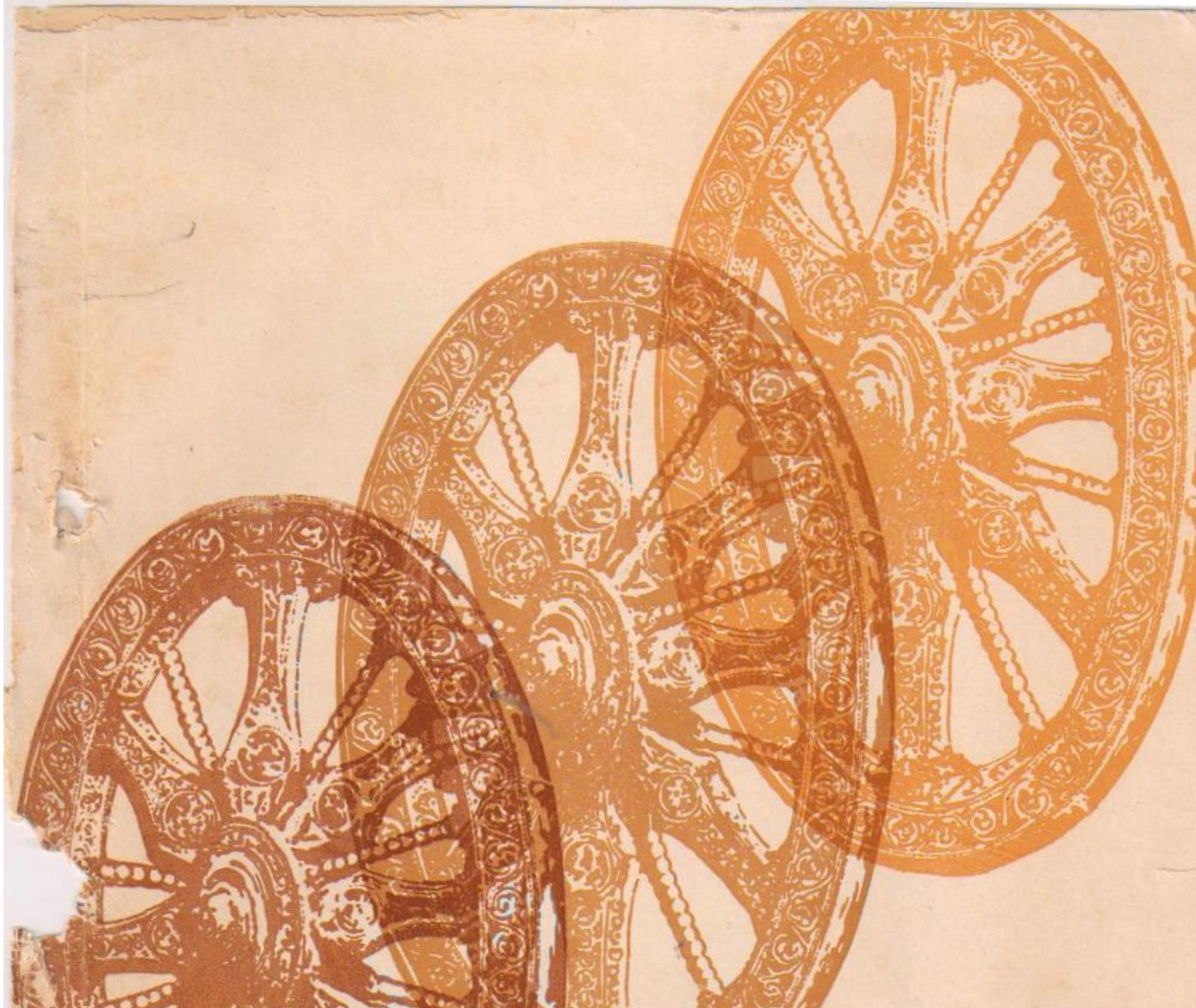

अभिव्यक्ति–१४

देगलूर महाविद्यालय, देगलूर.

१९८०–८१

जनसेवेच्या व्रतास लाभे दुर्लभ हा बहुमान !

आमदार श्री गोविंदराव झरीकर यांचा सत्कार
प्राचार्य एम डी. कुलकर्णी महाविद्यालयाच्या वतीने सत्कार करीत आहेत.

रुग्ण जीवना द्याया संजीवन सद्भावाचे प्रतीक अर्पण !

संकलित रुग्ण-वाहिका निधीसाठी प्राचार्य एम. डी. कुलकर्णी, प्राध्यापक व शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांच्या वतीने डॉ. व्यंकटेश काब्दे यांना निधी अर्पण करीत आहेत.

अभिव्यक्ती ९४

प्रा. सत्यनारायण जाजू
कार्यकारी संपादक

प्रा. एम. डी. कुलकर्णी
प्रकाशक

अभिव्यक्ती
१९८०–८१

प्रतिज्ञा

भारत माझा देश आहे सारे भारतीय माझे बांधव आहेत.

माझ्या देशावर माझे प्रेम आहे. माझ्या देशातल्या समृद्ध आणि विविधतेने नटलेल्या परंपराचा मला अभिमान आहे. त्या परंपराचा पाईक होण्याची पात्रता माझ्या अंगी यावी म्हणून मी सदैव प्रयत्न करीन.

मी माझ्या पालकांचा, गुरुजनांचा आणि वडिलधाऱ्या माणसांचा मान ठेवीन आणि प्रत्येकाशी सौजन्याने वागेन.

माझा देश आणि माझे देशबांधव यांच्याशी निष्ठा राखण्याची मी प्रतिज्ञा करीत आहे. त्यांचे कल्याण आणि समृद्धी ह्यातच माझे सौख्य समावले आहे.

★ प्रकाशक : प्राचार्य एम. डी. कुलकर्णी. ★ कार्यकारी संपादक : प्राचार्य सत्यनारायण जाजू ★ मार्गदर्शन : प्रा. भगवन्त क्षीरसागर ★ प्रा. सौ. जसमा स्वामी ★ प्रा. पंढरीनाथ लांडगे ★ प्रा. खाजा अहमद ★ विभागीय संपादक : राघवेन्द्र करडखेडकर ★ कु. सत्यवती साठे ★ गायकवाड एस. आर. ★ सय्यद खालीद अली ★ या अंकातील मतांशी व विचारांशी संपादक वा महाविद्यालय सहमत असेलच असे नाही. ● मुद्रक : निर्मलकुमार सूर्यवंशी, निर्मल मुद्रणालय नांदेड.

दोन शब्द

महाविद्यालयाच्या अभिव्यक्ती या नियत कालिकाचा हा अंक वाचकांच्या हाती काहीं-सा उशिराच पडत आहे. गेल्या कांही वर्षात महाविद्यालयाचे शैक्षणिक जीवन कांही से विस्कळीत झाले आहे. शिक्षण क्षेत्रात सतत विविध प्रयोग सुरु आहेत त्यांचा गाजावाजाही खूप होतो आहे. पण या प्रयोगातून आता पर्यन्त काय निष्पन्न झाले? या प्रश्नाचे उत्तर देणे या क्षेत्रातील तज्ञांना ही कठिण झाले आहे. तांत्रिक शिक्षणा खेरिज अन्य शिक्षणा बद्दल कमालीची अनास्था व उदासीनता दिसून येते. अध्यापन व अध्यापका बद्दल विद्यार्थी व पालकामध्ये वाढती अनास्था दिसून येते. शैक्षणिक मूल्यांना महत्व न राहिल्या मुळे शिक्षणा कडे केवळ Engagemeur म्हणून बघण्यात येते. परीक्षेतील वाढते गैर प्रकार व विविध परीक्षाच्या निकाला विषयी विद्यापीठाचे अवास्तव उदार धोरण इत्यादीमुळे शिक्षणाची पातळी किती खालावणार आहे कोण जाणे. सर्व ज्ञान शाखांचे निकाल आजकाल ९० टक्के च्या आस पास लागतात व त्यात ही अर्धे अधिक विद्यार्थी प्रथम श्रेणीत उत्तीर्ण होतात याचा अर्थ अध्यापनाचा दर्जा व विद्यार्थ्यांची गुणवत्ता वाढली असा घ्यावा काय? तसा अर्थ घेतल्यास विद्यार्थी वर्गाच्या वाढत्या उदासीनतेचा अन्वय अर्थ कसा लावायचा!

आजकाल शैक्षणिक संस्थातून खरोखरच विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास होतो आहे काय? विविध शैक्षणिक प्रयोगाने काय साध्य केले तर ते हेच की विद्यार्थ्यांना विद्या विन्मुख केले. पालकांना आंतरमुख केले. प्राध्यापकांना अस्थिर केले व संस्था चालकांना संचित केले 'विद्याधन सर्व धन तथैव' ही उक्ती आता पुस्तकी वाटू लागली आहे. शैक्षणिक समस्यांची जबाबदारी एकमेकावर ढकलून चालणार नाही. शिक्षण अर्थ पूर्ण करणे ही आजची महत्वाची निकड निकड आहे. शिक्षणच जर निरर्थक झाले तर कशातच अर्थ उरणार नाही.

या परिस्थितीत ही देगलूर महाविद्यालयाने आपली उपक्रम शील्ता कायम ठेवली आहे. महाविद्यालयात अभ्यासक्रमाबरोबर त्यास पूरक अनेक प्रकल्प सुरु आहेत. विद्यार्थ्यांना सामाजिक जीवनाचे आकलन व्हावे त्यांच्या समस्यांची जाणीव व्हावी म्हणून अनेक उपक्रमा मधून त्यांना समाज जीवनाचा अभ्यास करण्याची संधी दिली जाते. राष्ट्रीय प्रौढ शिक्षणाच्या विविध उपक्रमातून विद्यार्थ्यां मार्फत समाजातील सामान्य माणसात ही विविध समस्यांची जाणीव जागृत केली जाते विविध संस्कार शिबिरातून श्रमाची प्रतिष्ठा स्थापित करण्यात येते. अशाच उपक्रमातून प्राध्यापक व विद्यार्थ्यांत सुसंवाद साधण्यात येतो व विद्यार्थ्यांच्या अव्यक्त समस्यांचे आकलन होते. प्राचार्य व प्राध्यापकांचे मनात विद्यार्थ्यां विषयीची आस्था व त्यांचे समवेत विविध उपक्रमातील सहभाग हे या महाविद्यालयाचे ठळक वैशिष्ठ्य ठरले आहे. अशाच कांही उपक्रमातून शैक्षणिक समस्यांचे निराकरण शोधता येईल असे वाटत.

– सत्यनारायण जाजू

● महाविद्यालयीन विविध कार्यक्रम ● राष्ट्रीय सेवा योजना ● व्यवसाय मार्गदर्शन ● व्यावसायिक अभ्यासक्रम ● राष्ट्रीय प्रौढ शिक्षण ● वार्षिक स्नेह सम्मेलन ● युवक महोत्सव ● शैक्षणिक सहल ● क्रीडावृत्त ● प्राध्यापकांचे उल्लेखनीय कार्य.

महाविद्यालयीन विवीध कार्यक्रम

१९८०-८१

देगलूर महाविद्यालय देगलूर विविध शैक्षणिक व सांस्कृतिक उपक्रमाच्या संदर्भात नेहमीच आघाडीवर आहे. सांस्कृतिक कार्यक्रमाची जोपासना करण्याची परंपरा महाविद्यालयाच्या निर्मितीपासुन अखंड चालू आहे. याच परंमरेची जाण ठेवून महाविद्यालयाने या वर्षी पण गौरवार्थ कार्य केले.

आधुनिक काळात सामाजीक अवलोकन करता, एक गोष्ट प्रकर्षाने जाणवते की महा विद्यालयांना आता आपल्या कार्याची दिशा ही चौफेर ठेवावी लागते. केवळ शिक्षण देणे येवढेच महाविद्यालयाचे कर्तव्य रहात नाही तर महाविद्यालयाने आपल्या कार्य कक्षा सामाजीक कार्यामध्येहि नेल्या आहेत. सामाजिक कामांबद्दलची आत्मीयता दाखविणे आमच्या महा–विद्यालयाने कर्तव्य मानले आहे; परिणामत: कर्तव्य–तत्परतेच्या दृष्टीकोणातून देगलूर परिसरातील विधान परिषदेवर नियुक्त करण्यात आलेले लोकप्रिय व कर्तत्वशील आमदार गोविंदराव पाटील झरीकर यांचा सत्कार समारंभ आयोजीत करण्यात आला. सत्कार प्रसंगी अ. व्या. शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष श्री. पोशीट्टीजी उनग्रतवार तसेच अ. व्या. शिक्षणसंस्थेचे सेक्रेटरी श्री. नारायण सेठ चिद्रावार उपस्थित होते. महाविद्यालयाचे प्राचार्य श्री. एम. डी. कुलकर्णी यांनी महाविद्यालया तर्फे आमदार श्री. झरीकर पाटील यांचा शाल व श्रीफळ देवून सत्कार केला. अलीकडच्या काळातील शिक्षण क्षेत्रातील ज्वलंत समस्या सोडवि–ण्यास आमदार साहेबांनी धडाडीने पुढाकार घ्यावा अशी अपेक्षा केली तर त्या समस्या सोडविण्यास मी प्रयत्नशिल राहील असे श्री पाटील यांनी सत्काराला उत्तर देताना उद्‌गार काढले.

महाविद्यालयाने या वर्षी शिक्षणप्रवाहातील एका नामवंत व्यक्तीचा सत्कार करुन एक आदर्श निर्माण केला. हाणेगाव येथील हायस्कूल मध्ये कार्यरत असलेले शिक्षक श्री. शांतीलिंग अप्पा मरपल्लीकर याना राज्यपातळीवर "आदर्श शिक्षण" पुरस्कार बहाल केला गेला देगलूर परिसरातील ही शिक्षण गंगेतील भूषनावह गोष्ट माणून महाविद्यालयातर्फे त्यांचा सत्कार केला गेला.

सांस्कृतिक मंडळातून विद्यार्थी प्रतिनीधी म्हणून श्री. अनील ढगे, (बी. कॉम तृतीय वर्ष) यांची विद्यार्थी संसदेवर कुलगुरु ने नियुक्ती केली तसेच विद्यापीठाच्या सिनेटवर ही त्यांची निवड करण्यात आली.

विविध महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना केंडातून श्री. भीमराव भुरे (बी. कॉम तृतीय) या विद्यार्थ्याची नियुक्ती ही विद्यापीठाच्या विद्यार्थी संसदेवर झाली.

दोन ऑक्टोबर गांधी जयंती दिनी महाविद्या–लयात विद्यार्थी-प्राध्यापक-संचालक मंडळ व गावातील प्रतिष्ठित नागरिकासाठी श्रमदान आयोजित करण्यात आले. श्रमदानाने महाविद्यालयात एक रस्ता

तयार करण्यात आला. या प्रसंगी वृक्षा रोपणाचा कार्यक्रम देखील आयोजित करण्यात आला होता. प्रत्येकाने एक झाड लावावे व त्याने ते झाड दत्तक ध्यावे असा संकल्प ही करण्यात आला.

महाविद्यालयाची वेल वाढते. फुलते कांही फुले समाजात विखूरली जातात परंतु त्यांचे विस्मरण होवू नये या करिता अशा गुणवंत विद्यार्थ्यांचा सत्कार करण्याचा एक चांगला पायंडा महाविद्यालयाने पाडला या निमित्ताने देगलूर महाविद्यालयाचे माजी विद्यार्थी डॉ. मार्तंड पाटील यांचा सत्कार करण्यात आला आणि महाविद्यालयाचे नाते कसे अतूट आहेत हे दाखवूण दिले यामुळे महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना पण प्रेरणा मिळाली.

व्यक्ती कोण आहें ? या पेक्षा ती किती गुणवाण व कर्तत्वशील आहे याचा विचार करुन महाविद्यालयाने निती मुल्यांची जोपासना करण्यास महाविद्यालय जागृत आहे.

अभ्यासक्रमाच्या चाकोरीबद्ध मार्गाचा महाविद्यालयाने विचार करत असताना ज्ञान देण्याच्या विविध पद्धतीचा ही अवलंब केला. याच संदर्भात वाणिज्य शाखेतील विद्यार्थ्या करिता "युवक सहकारी शैक्षणिक शिबीर" आयोजीत केले तीन दिवसाच्या या शिबीराचे संयोजन श्री जैस्वाल यांनी केले. तीन दिवसात या शिबीराच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांकडे ज्ञान संक्रमन केले गेले. या निमित्ताने, सहकारी क्षत्रातील विविध ख्यातनाम व्यक्तींची आयोजीत केली गेली त्यामुळे विद्यार्थ्यांना अभ्यासेतर भरपूर ज्ञान मिळाले.

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या सुप्त गुणांना चालना देण्याचा प्रयत्न महाविद्यालय आजपर्यंत करीत आहे. "युवक बिरादरी मुंबई" यांचे विद्यमाने आयोजित नाटय प्रशिक्षण व युवक नेतृत्व प्रशिक्षण शिबीर" या करिता महाविद्यालयातील विद्यार्थी दिलीप जोशी, वामन बेमरेकर, अनिल ढगे, मठुमवार, विरेंद्र औलवार पाठविण्यात आले. यामुळे नाटयक्षेत्रातील नवोदीत अविष्कार काय आहेत याची जाण त्याच बरोबर खरे नेतृत्व काय असते हे देखील समजलें; युवक बिरादरी मुंबईच्या विद्यमानेच बोरीवली येथे आयोजीत "वृक्ष स्नेह संस्कार छावणी दि. २४-५-८१ ते ३-६-८१ या काळात झाले यासाठी राष्ट्रीयसेवा योजनेतील कार्यशील विद्यार्थी श्री सुधिर नाईक व जावेद सिधकी यांनी प्रतिनिधीत्व केले. शिबीर प्रशिक्षणातील प्रात्यक्षीकाचा लाभ घेवून महाविद्यालयाने वृक्षरोपणाचा कार्यक्रम जोमात सुरु केला आहे. या वरुन महाविद्यालय राष्ट्रीय कार्यात पण मागे नाही हे स्पष्ट होते.

"भारतीय अर्थविज्ञान वर्धिनी पुणे" या संस्थेमार्फत लोणावळा येथे आयोजीत "ग्रामिण महिला कार्यकर्त्याचे शिबीरास सौ. जष्मा स्वामी याना पाठविण्यात आले. दि. १६-४-८१ ते १८-४-८१ या तिन दिवसाच्या शिबिराद्वारे महिलांना उपयुक्त उद्‌भोदन झाले, यामुळे महाविद्यालयाचा देखील ह्याच प्रकारचे शिबीर आयोजित करण्याचा माणस आहे.

ज्ञानाभिसरणाचे वेगवेगळे मार्ग अवलंब करण्याचा प्रयत्न महाविद्यालय करते आहे. "गिता व शिक्षण" या विषयावर गिताभ्यासक श्री. गाडे गुरुजी यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले याचा लाभ महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना झाला.

महाविद्यालयातील पदार्थ विज्ञान शाखेतील प्राध्यापक श्री. एन. आर. कुळकर्णी हे वल्लभनगर विद्यापीठ गुजराथ येथे रिचर फेलो म्हणून गेलेले आहेत. तसेच तत्वज्ञान विभाग प्रमुख प्रा. रविंद्र मनोहर हे पुणे विद्यापिठात तिन वर्षाकरिता संशोधन प्रकल्पासाठी गेले आहेत. तद्वतच प्रा. एल. जी. करडखेडकर हे मराठवाडा विद्यापिठ औरंगाबाद येथून आपला संशोधन प्रकल्प पुर्ण करुन महाविद्यालयात रुजू झाले आहेत. महाविद्यालयाकरिता ह्या सर्व भूषणावह गोष्टी होत. अलीकडच्या काळात विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगिन व्यक्तीमत्वाच्या विकासाकरिता हे महाविद्यालय सदैव प्रयत्नशील आहे. काळाची गरज

लक्षात घेवून महाविद्यालयाने सामान्य ज्ञान वर्ग हा स्वयंसेवी उपक्रम हाती घेतला. याचे संयोजन प्रा. हरिकीशन राठौर यांनी केले. या उपक्रमात अनेक प्राध्यापकांनी स्वयंस्फूर्त प्रतिसाद दिला. एवढेच नव्हे तर अनेक केन्द्रातर्फे घेण्यात आलेल्या सामान्य ज्ञान परिक्षेस विद्यार्थ्यांना बसविले गेले व यात बहूतांश विद्यार्थ्यांनी यश संपादन केले.

"'विद्यार्थी विकासाचा दूसरा प्रयत्न" वादविवाद मंडळाच्या माध्यमातुन'' केला गेला. या मंडळाने काही ज्वलंत सामाजिक व राजकीय प्रश्नाचा सखोल विचार केला व या विचार मंथनातून वेगवेगळे निष्कर्ष काढले वक्तृत्वस्पर्धा वादविवाद स्पर्धा तसेच निबंध वाचन इत्यादी प्रकारचे मंडळानी कार्य केले याचे संयोजन प्रा. वाकोडकर यांनी केले. आहे.

प्राध्यापक अभ्यासक मंडळ हा एक अभिनव उपक्रम महाविद्यालयात सूरु करण्यात आला. सर्व ज्ञान शाखेशी निगडीत असलेल्या मूलभूत समकालीन व ज्वलंत विषयावर व्याख्याने, निबंध वाचन परिसंवाद व चर्चा आयोजित करण्यात आल्या या मंडळाची मूलभूत प्रेरणा बौद्धीत होती याद्वारे सर्व विषयातील अद्यावत विचार याचा परामर्ष घेवून चर्चेसाठी एक खुले व्यासपीठ करावे व इतर ज्ञानशाखाशी परिचय होवून यातून प्रगल्भ व मौलिक चिंतन व्हावे असा प्रयत्न करण्यात आला.

महाविद्यालयाने उन्हाळ्याच्या सूट्टीचा महत्व-पूर्ण फायदा उचललेला आहे. १२ वी विज्ञान या शाखेतील विद्यार्थ्यांना ह्या सूट्टीचा फायदा महाविद्या-लयाने दिला व बरेचसे मार्गदर्शन केले या उपक्रमाचे उदघाटन न्यायमूर्ती विटकर यांच्या शुभहस्ते झाले, कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी अ. व्या. शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष श्री. पोशट्टीजी उप्रतवार हे होते.

महाविद्यालयातर्फे शैक्षणिक सत्रात एक अवि-स्मरणीय सांस्कृतिक कार्यक्रम घेण्यात आला. नाट्य-शास्त्रविभाग प्रमुख प्रा. लक्ष्मण देशपांडे यांचे "वऱ्हाड चाललय लंडनला' हा एकपात्री प्रयोग सादर करण्यात आला कार्यक्रमास प्राध्यापक, विद्यार्थी व असंख्य पालक उपस्थित होते.

'इंडियन इंस्टिटयूट ऑफ एज्युकेशन' पुणे च्या वतिने "महाविद्यालयीन विद्यार्थी आणि सामाजिक जाणीव" या विषयावर आयोजित शिबीरास राष्ट्रीय-सेवा योजना कार्यक्रमाधिकारी प्रा. कल्याणपाड यांनी सहभाग घेतला. त्यांच्या या सहभागामुळे सामाजीक जाणिवेच्या दृष्टीकोणातून अणेक प्रकल्प हाती घेतले तसेच दि. १९-५-८१ ते २२-५-८१ या काळात पुणे येथील शिबीरास प्रा. कल्याणवाड यांनी सक्रियतेने भाग घेतला. या तिन दिवसाच्या शिबीरात सामाजीक जाणीव म्हणजे काय? ती कशी निर्माण करावी? सामाजिक जाणीव व महाविद्यालय यांची सांगड घालण्यास याची मदत झाली. तसेच भारतीय समाजाचे विविध प्रश्न? कोणते व ते सोडविण्यास महाविद्या-लयाने कोणते प्रयत्न करावेत हे देखील शिबीर माध्यमातून समजले या दोन शिबीराच्या स्वानूभवा-मुळे महाविद्यालयात कार्यरत असलेल्या रा. से. या कार्याची दिशा ठरविता आली आणि त्या दृष्टीने गतीशीलता निर्माण झाली.

अशा या विविध उपक्रमामुळे महाविद्यालय हे आज विकासाचे केंद्र बणले आहे आणि हीच आज खरी काळाची गरज आहे ही काळाची गरज पूर्ण करण्यास आमचे महा विद्यालय हे नेहमीच आघाडीवर राहील असा प्रयत्न आहे.

• •

राष्ट्रीय सेवा योजना

देगलूर महाविद्यालय, देगलूर

वार्षीक अहवाल

(१९८०-८१)

देगलूर महाविद्यालयातील राष्ट्रीय सेवा योजनेने १९८०-८१ सालात अनेक उल्लेखनीय कामे केलेली आहेत. या वेगवेगळ्या कार्यक्रमासाठी प्राचार्य एम. डी. कुलकर्णी यांचे मार्गदर्शन लाभले आणि महा-विद्यालयातील इतर प्राध्यापकानी वेळोवेळी सहकार्य दिले आहे.

१) ग्रामीण आरोग्याकडे विशेष लक्ष -

राष्ट्रीय सेवा योजने तर्फे बल्लूर ता. देगलूर येथे एक दिवसाचे रोगनिदान शिबीर आयोजित करण्यात आले या प्रसंगी जिल्हा परिषद दवाखाना येथील डॉ. शेटकार व त्यांचे सहकारी मलेरियाचे पर्यवेक्षक पत्कि व इतर कर्मचाऱ्यानी सहकार्य दिले. या दवाखान्या तर्फे व रा. से. यो. तर्फे गरीबाना मोफत औषधोपचार करण्यात आले.

या प्रसंगी आमच्या विनंतीस मान देउन देगलूर शहरातील डॉ. मच्छेंद्रनाथ महाराज व डॉ. हनमनलू यांनी अधिक परिश्रम घेउन रोग्यांची तपासणी केली याशिवाय शिबीरास प्राचार्यांचे मार्गदर्शन लाभले विद्यार्थ्यांनी शिबीर यशस्वी करण्यास बरेच परिश्रम घेतले.

२) सांस्कृतिक सण आणि राष्ट्रीय सेवा योजना –

दसरा भेट या निमित्ताने देगलूर शहरात जमा केलेले कपडे बल्लूर येथील गोरगरीबाना वाटण्यात आले. मकर संक्रांतीच्या वेळी झोपडपट्टीत राहणाऱ्या स्त्रियाना "हळदी कुंकवा"सारख्या उपक्रमातून एकत्रित आणून त्याना स्वच्छतेची, कुटूंब नियोजनाची माहिती देण्यात आली. व या कार्यक्रमाचे महत्व पटवून देण्यात आले.

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांकरिता 'तीळ गुळाचा' कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला होता.

३) शिबीरातील सहभाग -

जिल्हा पातळीवर राष्ट्रीय पातळीवर आयोजित अनेक युवा शिबीरात महाविद्यालयाने राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विद्यार्थी, विद्यार्थीनींना पाठवून शिबीर जीवनाची संधि दिली.

बीड जिल्ह्यातर्फे आयोजित "कौशल्य विकास शिबीरात" भाग घेण्याकरिता रमण हवेलीकर या विद्यार्थ्यास पाठविण्यात आले होते. डॉ. रजनीकांत आरोळे (समाजसेवक) यांच्या सानिध्यात राहण्याची संधी विद्यार्थ्यांस मिळाली.

हु. पानसरे महाविद्यालय अर्जापुर येथे आयोजित जिल्हा प्रबोधनशिबीरात प्रा. वाकोडकर श्री. सुधीर नाईक, हणमंत माहेगांवे दिलीप करंजीकर श्रीकांत अटकळी-कर, किशन कांबळे विद्यापीठ प्रतिनिधी भूरे बी. आय. यांनी भाग घेतला.

या शिबीरात सुधीर नाईक, हणमंत माहेगावे, प्रा. काकोडकर यानी रक्तदान केले.

नागपूर विद्यापीठातर्फे 'आंत्तर विद्यापीठीय श्रमसंस्कार शिबीर' बुट्टीबोरी येथे आयोजित केले

होते. या शिबीरात मराठवाड्यातील २२ विद्यार्थ्यांनी भाग घेतला. यापैकी आमच्या महाविद्यालयील विद्यार्थी अशोक रेणगुंटवार याम पाठविण्यात आले होते.

सेलू महाविद्यालयातील राष्ट्रीय सेवा योजनेतर्फे महिला 'कौशल्य विकास शिबीर' आयोजित करण्यात आले होते. या शिबीरात प्रा. सौ. जस्मा स्वामी, कु. सुमंगला जोशी व कु. शोभा आलूरकर यांनी भाग घेतला.

'मद्यपान व्यसन मुक्ती शिबीर, मराठवाडा विद्यापीठा तर्फे आयोजित करण्यात आले होते. या या शिबीरात सहभागी होण्याकरिता विद्यार्थी प्रतिनिधी सुधीर नाईक यास पाठविण्यात आले होते.

नांदेड जिल्ह्यातील महाविद्यालयानी नेरली (कुष्ठ-धाम) येथे साखळी शिबीर आयोजित केले होते. यापैकी पहिले शिबीर पीपल्समहाविद्यालय नांदेड व देगलूर महाविद्यालय देगलूर यांचे तर्फे घेण्यात आले. अनेक समस्या असून देखील विद्यार्थ्यांनी सामाजिक जाणिवेने हे शिबीर पार पाडले. एकूण ४७ विद्यार्थी तसेच प्रा. वाकोडकर, प्रा. डी. एन. कांबळे यांनी भाग घेतला.

या शिबीर कालावधीत अनेक प्राध्यापक मित्रानी भेटी देउन विद्यार्थ्यांना त्यांच्या कार्यात प्रोत्साहन दिले तसेच कार्यालयीन शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांनीही या कार्यात भाग घेतला.

४) विद्यार्थ्यांकरिता विविध उपक्रम -

वह्याच्या किमती भरमसाठ वाढत नसल्यामुळे महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांची सोय व्हावी म्हणून नांदेड जिल्हा सहकारी ग्राहक भांडार यांच्याशी पत्रव्यवहार करुन त्यांच्या कडून वह्या मिळविण्यात आल्या आल्या व या वह्या 'ना नफा ना तोटा' या प्रमाणे विद्यार्थ्यांना विकण्यात आल्या.

विद्यार्थ्यांना 'मुलाखत' कशी द्यावी याची माहिती व्हावी या उद्देशाने रा. से. यो. तर्फे विद्यार्थ्यांची मुलाखत घेऊन त्याना विविध प्रश्न विचारण्यात आले या मुलाखतीतील दोष त्याना दाखवून देण्यात आले.

विद्यार्थ्यांच्या तलागुणाना वाव मिळावा म्हणून विद्यार्थ्यांकरिता विविध विषयावर वक्तृत्वस्पर्धा आयोजित करण्यात येउत त्याना पारितोषिक देण्यात आले.

५) दारुबंदी सप्ताह, कुष्ठरोग नियंत्रण सप्ताह -

दरवर्षी प्रमाणे देगलूर महाविद्यालयातील रा. से. यो. तर्फे 'दारुबंदी सप्ताह' साजरा करण्यात आला. या कालावधीत वेगवेगळ्या खेड्याना भेटी देऊन विद्यार्थ्यांनी आपल्या भाषणातूल दारुचे दुष्परिणाम जनतेला पटवून दिले. देगलूर शहरास भितीवर पोस्टर्स लावणे व घोषणा लिहीण्याचे कामही विद्यार्थ्यांनी केले.

कुष्टरोग नियंत्रण सप्ताह काळात विद्यार्थ्यांनी देगलूर शहरात 'कुष्ठरोग बरा होऊ शकतो, अशी घोष वाक्य भितीवर लिहीण्याचे काम केले

६) श्रमदान –

श्रम हे प्रतिष्ठा वाढविणारे आहे. तसेच विद्यार्थ्यांच्यामध्ये श्रम करण्याची जाणीव निर्माण व्हाबी या उद्देशाने श्रमदानाचे कार्य घेतले जाते.

दि. २ ऑक्टोबर रोजी गांधी जयंती निमीत्त 'श्रमदावाचे' कार्य आयोजित करण्यात आले. या प्रसंगी अडत व्यापारी शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष पोशट्टीजी उनग्रतवार प्राचार्य, प्राध्यापक मित्र, शिक्षकेत्तर कर्मचारी मित्र, विद्यार्थी यानी भाग घेऊन महाविद्यालयाच्या परिसरात रस्ता तयार करण्याचे व वृक्षारोपणाचे कार्य केले.

वृक्षाची वाढ चांगली व्हावी व वृक्ष सुरक्षित रहावेत या उद्देशाने प्रा. कल्याणपाड व प्रा. दुर्गकर

यांच्या मार्गदर्शनाखाली विद्यार्थी रेणगुंटवार, सुधीर नाईक, हणमंत अनंतवार, लक्ष्मीकांत देशपांडे यांनी लाकडाचे फेमस बनविले.

महाविद्यालयाच्या परिसरात मुरुम पसरविण्याचे कामे रा. से. यो. च्या विद्यार्थी, विद्यार्थीनींनी सामुहिकपणे केले.

याशिवाय गवंडगाव तांडा व गवंडगाव येथे जाऊन ५० विद्यार्थ्यांनी सरकार तर्फे नवीन बांधीत नसलेल्या घरांकडे तांडा येथे राहणाऱ्या लोकाना जाण्याचा मार्ग सुखकर व्हावा म्हणून दुरुस्तीचे कार्य हाती घेतले. त्यानंतर गावातही नाली खोदण्याचे व रस्त्यावर माती पसरविण्याचे काम करण्यात आले.

७) संजय गांधी निराधार योजना –

ही योजना जाहीर होताच प्राचार्य महोदयांनी या सामाजिक कार्यात महाविद्यालयाला सहभागी होता यावे या उद्देशाने जिल्हाधिकारी यांच्याशी पत्रव्यवहार केले त्याच बरोबर हे कार्य हाती घेऊन अनेक निराधारांची प्रत्यक्ष भेट घेऊन संपूर्ण आवश्यक कागदपत्र तहसील कार्यालयात दाखल करण्यात आले. अभिमानास्पद गोष्ट अशी की सर्वच योग्य निराधार असल्यामुळे सर्वांना त्या योजनेचा लाभ होत आहे. आ. गोविंदराव पाटील झरीकर यांनी सामाजिक कार्यात स्वइच्छेने महाविद्यालयाने सहभाग घेतल्याबद्दल अभिनंदन केले.

याशिवाय या निराधार लोकाकडे 'अर्थसाहृय नोंद कार्ड' असावे या विचाराने रा. से. यो. तर्फे हे ५०० कार्डस तहसील कार्यालयात देण्यात आले. हे कार्डस श्री. रा. सु. गवई (सभापती विधानसभा) यांचे हस्त देण्यात आले. तेव्हां त्यांनी रा. से. यो. चे हे काम पाहून प्रशंसोद्गार काढले.

प्रा. कल्याणपाड जी. एस.
कार्यक्रम अधिकारी राष्ट्रीय सेवा योजना

व्यवसाय मार्गदर्शन

महाविद्यालयाच्या वतीने विद्यार्थ्यांसाठी एक 'व्यवसाय मार्गदर्शन केंद्र, चालविले जाते 'व्यवसाय मार्गदर्शन व निवड संस्था, मुंबई यांनी प्रकाशित केलेल्या विविध उभ्यासक्रम व व्यवसायासंबंधीच्या अनेक पुस्तिका (मोनोग्राफ्स्) आमच्या केंद्रात उपलब्ध आहेत, व त्यांचा विद्यार्थ्यांना निश्चितपणे उपयोग होतो. अशा प्रकारची उपयुक्त पुस्तके केन्द्राकडून सातत्याने मागविली जातात.

दरवर्षी महाविद्यालयातर्फे महाविद्यालयीन पातळीवर 'व्यवसाय मार्गदर्शन परिषद' आयोजित केली जाते, परिषदेत विविध क्षेत्रातील व व्यवसायातील व्यक्तींची व्याख्याने ठेवली जातात. यावर्षी मात्र काही तांत्रिक अडचणीमुळे ही परिषद घेता आली नाही. विद्यार्थ्यांचा योग्य प्रतिसाद मिळाल्यास पुढील वर्षी केन्द्रातर्फे या क्षेत्रात काही नवीन योजना जरुर अमलात आणल्या जातील तसेच विद्यार्थ्यांचा सहभाग वाढविण्यासाठीही प्रयत्न करण्यात येतील.

– प्रा. एल. एस कुलकर्णी
प्रभारी प्राध्यापक,
व्यवसाय मार्गदर्शन केंद्र

व्यावसायिक अभ्यासक्रम

मागील शैक्षणिक वर्षापासून (१९७९–८०) महाविद्यालयाच्या वाणिज्य शाखेत अकरावीसाठी पुढील दोन व्यावसायिक अभ्यासक्रम सुरु करण्यात आले आहेत – १) लघु उद्योग व स्वयंरोजगार, आणि २) व्यापार व विक्रय कला. हे दोन्ही अभ्यासक्रम या वर्षी बारावीच्या वर्गालाही शिकविले जात आहेत.

व्यावसायिक अभ्यासक्रमास विद्यार्थ्यांचा उत्तम प्रतिसाद मिळत आहे. विशेष म्हणजे हे विषय घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांना निरनिराळ्या ठिकाणच्या औद्योगिक क्षेत्रांना प्रत्यक्ष भेट देण्याची संधी मिळते. तसेच

त्यांच्यासाठी विविध क्षेत्रात प्रत्यक्ष काम करणाऱ्या तज्ज्ञ व्यक्तींची व्याख्याने आयोजित केली जातात. अभ्यासक्रमाचा एक भाग म्हणूनच या सर्व गोष्टी केल्या जातात. व्यावसायिक अभ्यासक्रमांच्या वैशिष्ट्यपूर्ण स्वरुपामुळे विद्यार्थी या विषयाकडे आकर्षित होत आहेत.

पुढील शैक्षणिक वर्षापासून महाविद्यालयात १) Horty Culture २) Electrical Maintenance हे नवीन व्यावसायिक अभ्यासक्रम सुरु करण्याबाबत प्रयत्न केले जात आहेत. शासनाकडून रीतसर परवानगी मिळताच हे अभ्यासक्रम सुरु करण्यात येतील. विशेषतः वैद्यकीय क्षेत्रातील Multipurpose irealth Workers Course सुरु करण्याची महाविद्यालयाची तीव्र इच्छा आहे व हा अभ्यासक्रम मिळवण्यासाठी प्रयत्न सुरु आहेत.

व्यावसायिक अभ्यासक्रम समितीस प्राचार्य एम. डी. कुळकर्णी, प्रा. एम. एन. सोनटक्के, प्रा. व्ही. पी. कठाळे आणि प्रा. एच. एम. सोनवणे यांचे मार्गदर्शन लाभले.

– प्रा. एल. एस. कुलकर्णी
संयोजक,
व्यावसायिक अभ्यासक्रम समिती

राष्ट्रीय प्रौढ शिक्षण

विद्यापीठ अनुदान मंडळ आणि मराठवाडा विद्यापीठ यांच्या मान्यतेने देगलूर महाविद्यालयतर्फे राष्ट्रीय प्रौढ शिक्षणाचे वर्ग १९८०–८१ या शैक्षणिक वर्षासाठी चालविण्यात आले. प्रस्तुत वर्ग देगलूर परिसरातील ग्रामीण भागातून चालविण्यात आले. प्रारंभी वर्ग कोणत्या गावातून चालविले जातील यासंबंधी आवश्यक ती माहिती गोळा करण्यात आली. महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांना सूचना देऊन संघटकपदासाठी त्यांच्याकडून अर्ज मागविण्यात आले. प्रौढ शिक्षण कार्यात रस असणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संघटक म्हणून निवड करण्यात आली. याच कालावधीत राष्ट्रीय प्रौढ शिक्षण कार्यक्रमासाठी पर्यवेक्षक म्हणून श्री. बी. एन. भारापूरकर यांची नेमणूक करण्यात आली. आमचे पर्यवेक्षक पदवीधर असून त्यांना राष्ट्रीय सेवा योजना, राष्ट्रीय प्रौढ शिक्षण या सारख्या कार्यक्रमामध्ये रस आहे.

महाविद्यालयाचे प्राचार्य एम. डी. कुळकर्णी यांचे अध्यक्षतेखाली प्राध्यापकांची एक समिती बनविण्यात आली. वेळोवेळी प्राचार्य आणि समिती प्राध्यापक–सदस्य यांनी मार्गदर्शन केले. प्रकल्प अधिकारी म्हणून प्रा. आर. के. कुळकर्णी यांची नेमणूक करण्यात आली.

राष्ट्रीय प्रौढ शिक्षणाचे वर्ग प्रामुख्याने ग्रामीण भागातून चालविण्यात आले. प्रस्तुत वर्ग ज्या गावी चालविले त्या गावाची आणि संघटकाची नावे पुढील प्रमाणे होत. बोरगाव- श्री. गोपछडे एच. एम. करडखेड श्री. हंगरगे आर. जी.; केदारकुंटा - श्री. बोने जी. व्ही.; मरखेल – श्री. पाटील एम. जी.; देगाव - श्री. मट्ठमवार एस. पी.; बागन टाकळी – शेख मौलाना शेख महबुब; खाजापूर क्र. १– श्री. कदम आर. बी. आणि खानापूर क्र. २ – श्री. वाघमारे पी. बी. आक्टोबर १९८० मध्ये संघटकांसाठी एक आठवड्याचे प्रशिक्षण शिबीर महाविद्यालयातर्फे आयोजित करण्यात आले होते. या प्रशिक्षण शिबीरात वेगवेगळ्या क्षेत्रातील व्यक्तींची व्याख्याने आयोजित करण्यात आली. संघटांना अधिकाधिक माहिती देण्याचा प्रयत्न करण्यात आला. विद्यापीठ अनुदान मंडळातर्फे पुणे विद्यापीठात पर्यवेक्षकांसाठी पंधरा दिवसांचे प्रशिक्षण शिबीर आयोजित करण्यात आले होते. महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय प्रौढ शिक्षण कार्यक्रमाचे पर्यवेक्षक श्री. भारापूरकर प्रस्तुत प्रशिक्षण शिबीरास उपस्थित राहिले.

१ ऑक्टोबर, १९८० पासून राष्ट्रीय प्रौढ–शिक्षणाचे वर्ग नियमीतपणे चालू झाले. तशी माहिती संबंधितांना कळविण्यात आली.

प्रा. सुरेश पुरी, विस्तार समन्वयक, प्रौढ शिक्षण आणि विस्तार कार्यक्रम, मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद. यांनी महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय प्रौढ शिक्षण कार्यक्रमाची माहिती प्रत्यक्ष भेट देऊन घेतली आणि समाधान व्यक्त केले.

प्रस्तुत राष्ट्रीय प्रौढ शिक्षणाचे वर्ग आठ महिन्याच्या कालावधीसाठी आहेत. वर्ग मे, १९८१ पर्यन्त चालतील. अशा कार्यक्रमातून विद्यार्थ्यांना सामाजिक कार्याची अनुभुती मिळते. विशेष म्हणजे ग्रामीण भागातील लोकांना त्यांच्या जीवनाशी निगडित अशा बाबींवर माहिती मिळते आरोग्य, उदा. स्वच्छता, शेती, बँकांचे व्यवहार इ. त्याचबरोबर राज्य आणि केन्द्र सरकारच्या विविध योजना ज्या की जनतेसाठी उपयुक्त व हिताच्या आहेत, इ. विषयी माहिती ग्रामीण लोकांना मिळते.

राष्ट्रीय प्रौढ शिक्षण कार्यक्रम राबवीत असतांना महाविद्यालयाचे प्राचार्य एम. डी. कुळकर्णी यांचे प्रोत्साहन व मार्गदर्शन सतत मिळाले त्यामूळेच ही योजना राबविता आली. तसेच प्रौढ शिक्षण समितीच्या प्राध्यापक सदस्यांनी वेळोवेळी मार्गदर्शन व सहकार्य दिले.

प्रा. आर. के. कुळकर्णी,
प्रकल्प अधिकारी,
राष्ट्रीय प्रौढशिक्षण कार्यक्रम.

वार्षिक स्नेह संमेलन १९८०–८१

देगलूर महाविद्यालयाचे वार्षिक स्नेहसंमेलन ५, ६ आणि ७ मार्च १९८१ या कालावधीत संपन्न झाले. प्रस्तुत स्नेहसंमेलणाची सुरुवात उद्घाटनाच्या कार्यक्रमाने झाली. मा. श्री. फडणवीस, अध्यक्ष मराठवाडा ग्रामीण बँक, नांदेड हे उद्घाटक पाहुणे म्हणून लाभले होते. स्नेहसंमेलनाच्या निमित्ताने महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांसाठी विविध क्रीडा स्पर्धा आयोजीत करण्यात आल्या होत्या. तसेच विविध सांस्कृतिक कार्यक्रम आयोजीत करण्यात आले होते. क्रीडा स्पर्धा अंतर्गत प्रामुख्याने कबड्डी, हॉलीबाल, खोखो, लांब उडी, उंच उडी, संगीत खुर्ची इ. तर साहित्यिक स्पर्धेअंतर्गत वादविवाद, निबंध लेखन, कथाकथन, समूहगीत, सुगम गायन, वाद्य संगीत इ. तर सांस्कृतिक कार्यक्रमाअंतर्गत एकांकिका, फॅन्सी ड्रेस, एकपात्री अभिनय, समूह नृत्य ई. होत. या सर्वच स्पर्धांमधून विद्यार्थ्यांनी मोठ्या संख्येने सहभाग घेतला.

स्नेहसंमेलणाच्या तीन दिवसाच्या कालावधीत भरगच्च कार्यक्रम योजीले होते. महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांना अल्पोपहार वाटप करण्यात आला. वेगवेगळ्या कामासाठी प्राध्यापक आणि शिक्षकेतर कर्मचारी यांच्या विविध समित्या तयार करण्यात आल्या होत्या. या समितीमधून असणाऱ्या प्राध्यापक कर्मचाऱ्यांनी संमेलन यशस्वी करण्यासाठी बरेच श्रम घेतले.

तीन दिवस चाललेल्या या सोहळ्याची सांगता अर्थातच समारोपाच्या कार्यक्रमाने झाली. समारोपाच्या कार्यक्रमासाठी पाहुणे म्हणून सुप्रसिध्द हृदरोगतज्ञ डॉ. व्यंकटेश काब्दे लाभले डॉ. काब्दे यांच्या हस्ते विविध स्पर्धेत नैपुण्य मिळविणाऱ्या स्पर्धक विद्यार्थ्यांना पारीतोषिके देण्यात आली. स्नेहसंमेलनाच्या कालावधीतच, शेवटच्या दिवशी, विद्यार्थी प्रिय असा 'शेलापागोटा, हा कार्यक्रम झाला.

महाविद्यालयाच्या वार्षिक स्नेहसंमेलनाच्या निमित्ताने विद्यार्थ्यांमधील कला गुणांना वाव मिळतो असे दिसून दिले विद्यार्थ्यांमध्ये जे सुप्त कला गुण असतात त्यांचे प्रकटीकरण अशा कार्यक्रमाअंतर्गत घेण्यात येणाऱ्या विविध साक्षीतून होत असते हेच खरे.

महाविद्यालयाचे प्राचार्य एम. डी. कुळकर्णी यांचे मार्गदर्शन सतत होतेच तसेच प्राध्यापक, कर्मचारी आणि विद्यार्थी यांचे सहकार्य लाभले म्हणूनच स्नेहसंमेलनाची यशस्वी सांगता झाली.

प्रा. आर. के. कुळकर्णी
प्रभारी प्राध्यापक वार्षिक स्नेहसंमेलन.

युवक महोत्सव : अहवाल

मराठवाडा विद्यापीठाच्या वतीने हिंगोली येथील आदर्श महाविद्यालयात दिनांक २४–२–८१ ते २७–२–८१ या कालावधीत आंतर महाविद्यालयीन युवक महोत्सव आयोजित करण्यात आला होता. प्रस्तुत युवक महोत्सवात विविध स्पर्धा आयोजीत करण्यात आल्या. देगलूर महाविद्यालयाच्या विद्यार्थ्यांनी एकूण सात स्पर्धेत सहभाग घेतला होता त्या स्पर्धा पुढील प्रमाणे होत. सुगम, गायन, कथाकथन, वाद–विवाद (मराठी). वादविवाद (हिन्दी), काव्यवाचन, समुहगीत, एकांकिका (मराठी) इ. या स्पर्धा दुहेरी स्वरुपाच्या होत्या. कांही सांघिक तर कांही वैयक्तिक.

मराठवाडा विद्यापीठाकडून स्पर्धेसंबंधीचे परि–पत्रक येताच विद्यार्थ्यांसाठी नोटीस काढून सूचना देण्यात आली. विविध स्पर्धांसाठी विद्यार्थ्यांचे अर्ज मागविण्यात आले. त्यांच्या चाचणी-स्पर्धा घेण्यात आल्या व स्पर्धक विद्यार्थ्यांची चाचणी घेण्यात आल्या व स्पर्धक विद्यार्थ्यांची निवड करण्यात आली.

चार दिवस चाललेल्या युवक महोत्सवाचे उद्घाटन सुप्रसिद्ध मराठी साहित्यिक श्री दया पवार यांच्या हस्ते तर समारोप श्री. प्राचार्य राम शेवाळकर यांच्या हस्ते झाला. महोत्सवाच्या कालावधीत मराठ–वाडा विद्यापीठाचे कुलगुरु डॉ. बी आर भोसले यांनी भेट देऊन विद्यार्थ्यांचा उत्साह वाढविला.

मराठवाड्यातील जवळपास सर्वच महाविद्या–लयातून स्पर्धक विद्यार्थी आले होते. अभिमानाची व आनंदाची बाब म्हणजे देगलूर महाविद्यालयाच्या विद्यार्थ्यांनी एकूण सात स्पर्धेत भाग घेतला. आणि त्यापैकी तीन स्पर्धेत पारीतोषिके पटकावली. श्री. दिलीप करंजीकर यांनी कथाकथन आणि मराठी एकांकिका (नैपुण्य) या दोन्ही स्पर्धेत तर श्री. अरुण भांगे यांनी हिंदी वादविवाद स्पर्धेत बक्षीसे मिळविलीं.

युवक महोत्सव आटोपून देगलूरास पोचताच महाविद्यालयाचे प्राचार्य श्री. एम. डी. कुलकर्णी यांनी पारीतोषिक मिळविणाऱ्या स्पर्धक विद्यार्थ्यांचे अभि–नंदन केले. तसेच महाविद्यालयाची ही परंपरा कायम राखण्याचे आवाहन विद्यार्थ्यांना केले.

युवक महोत्सवात भाग घेणाऱ्या स्पर्धक विद्यार्थ्यांबरोबर व्यवस्थापक म्हणून प्रा. आर. के. कुळकर्णी होते. तसेच एकांकिकेच्या संदर्भात विद्या–र्थ्यांना मार्गदर्शन करण्यासाठी प्रा. वाकोडकर होते.

महाविद्यालयाचे प्राचार्य श्री. एम. डी. कुळकर्णी यांनी विद्यार्थ्यांना युवक महोत्सवात भाग घेण्याची संधी दिली व पर्यायाने विद्यार्थ्यांमधील कलागुणांना प्रकट होण्यास वाव दिला.

प्रा. आर. के. कुळकर्णी,
प्रभारी प्राध्यापक, युवक महोत्सव.

व्यावसायिक अभ्यासक्रमाची शैक्षणिक सहल

कणिष्ठ महाविद्यालयात १९७९–८० या शैक्ष–णिक वर्षापासून "लघुउद्योग व स्वयंरोजगार" आणि "विपणन व विक्रयकला" हे दोन नवीन व्यावसायिक अभ्यासक्रम सुरु कारण्यात आले या व्यवसायिक अभ्यासक्रमाच्या संदर्भात दिनांक ११ ऑक्टोबर ते १९ ऑक्टोबर १९८० या कालावधीत औरंगाबाद येथे ११ व्या वर्गाची शैक्षणिक सहल आयोजित करण्यात आली होती तसेच १२ व्या वर्गाची शैक्षणिक सहल २० ते २४ डिसेम्बर या महिन्यात जालना येथे आयोजित करण्यात आली होती या सहलीत विद्यार्थ्यांनी औरंगा-बाद. जालना व नांदेड येथील औद्योगिक परिसरातील कारखान्यांना प्रत्यक्ष भेटी देवून संबंधित अधिकाऱ्या–कडून कारखान्यास लागणाऱ्या कच्च्या माला विषयी कारखान्याच्या उभारणी विषयी वितरणाच्या धोरणा-संबंधी व मजूरासंबंधी माहिती घेतली त्याचप्रमाणे कारखान्यात प्रत्यक्ष उत्पादन कसे काढले जाते त्याची प्रात्यक्षिके पाहिली तसेच एकछती दुकाने, साखळी पद्धतीचे दुकाने, वखार महामंडळ व त्याचे गोडाऊन्स याबद्दल सुद्धा माहिती घेतली. तसेच ॲडव्हरटायझिंग

एजन्सीला भेट देऊन जाहिरात कश्या प्रकारे तयार केली जाते याचे प्रत्यक्ष ज्ञान मिळविण्यात आले या सहलीचे आयोजन आदरणीय प्राचार्य एम.डी कुलकर्णी यांच्या मार्गदर्शनाखाली प्रा. येरगेकर आर के. प्रा. सोनवणे एम. एच. श्री. दुर्गकर एस. एस. श्री. पाटील के. एन. यांनी केले होते.

क्रीडा वृत्त

या वर्षी (१९८०-८१) क्रीडा विभागाचा व्याप वाढल्यामुळे प्रा एम. डी. कुलकर्णी सराच्या मार्गदर्शनाखाली क्रीडा समितीची स्थापणा करण्यात आली त्यात खालील प्राध्यापकाचा समावेश करण्यात आला.

१) प्रा. सोनटक्के एम. एम. (संयोजक) २) प्रा. एन. आर. कुलकर्णी ३) प्रा. मांजरमकर जी. के. ४) प्रा. बल्लारी पी. आर. ५) प्रा कौठेकर टी. वाय.

कनिष्ठ महाविद्यालय

व्हॉलीबॉल स्पर्धा –

प्रतिवर्षाप्रमाणे महाराष्ट्र शासनाने नांदेड येथे आयोजित केलेल्या आंतर शालेय स्पर्धेत देगलूर महा- विद्यालयातील व्हॉलीबॉल संघटने नांदेड जिल्ह्यात सर्व प्रथम येउन बक्षीस ढाल' प्राप्त केली.

व्हॉलीबॉल स्पर्धेत भाग घेतलेल्या खेळाडूंची नांवे –

१) याप्लावार गंगारेड्डी २) बेलावार बालाजी ३) युसुफ जमालोद्दीन ४) बाबर ५) अरुण बिरादार ६) रेड्डी जी. टी. ७) रेड्डी अे. एस. ८) दिलीप देशपांडे ९) जगीलवार १०) यमाले बसवराज

कबड्डी स्पर्धा –

महाराष्ट्र शासनाने नांदेड येथे आयोजित केलेल्या आंतर शालेय कबड्डी स्पर्धेत देगलूर महा- विद्यालयातील कबड्डी संघाने उपात्य फेरित पदार्पण केले.

कबड्डी स्पर्धेत भाग घेतलेले खेळाडू

१) रोयलावार बळीराम २) संगमवार तुळशिराम ३) मंडलेवार सुदर ४) गायकवाड टी. एस. ५) अनग्रतवार मारोती ६) बुकेकर विनोद ७) पाटील रविशंकर ८) मोतेवार दिलीप ९) वाघमारे बी. के. १०) सिकंदर बरूम ११) देशपांडे विठ्ठल १२) पाटील विठ्ठल.

खो-खो स्पर्धा -

महाराष्ट्र शासनाने नांदेड येथे आयोजित केलेल्या खो-खो स्पर्धेत खालील विद्यार्थी/विद्यार्थीनींनी भाग घेतला.

१) पुरुषोत्तम झंवर	१) रेखावार गंगुताई
२) कुलकर्णी सुहास	२) रेखावार अनुराधा
३) एमाळे विलास	३) वतने सुधा
४) पोलावार नारायण	४) उत्तरवार कल्पना
५) यमाले बसवराज	५) अलोने जयश्री
६) चिद्रावार अनिल	६) जैन सुचित्रा
७) विवेक देशमुख	७) अंजीली मधुकरराव
८) येवतीकर उमेश	८) विमा अत्रे
९) कुटकुरवार अशोक	९) मोडेवार सावित्री
१०) चिद्रावार अरुण	१०) जाधव कलावती
११) मक्कावार सुर्यकांत	
१२) जाधव प्रकाश	

वैयक्तिक स्पर्धा (हिवाळी सत्र)

महाराष्ट्र शासनाने नांदेड येथे आयोजित केलेल्या आंतर शालेय वैयक्तीक स्पर्धेत देगलूर महा–

विद्यालयातील खेळाडूनी विवीध खेळात भाग घेउन महाविद्यालयाचे नांव उज्वल केले.

वैयक्तीक स्पर्धेत भाग घेतलेले खेळाडू

१. यालावार गंगारेड्डी २ बालाजी बेलावार ३. बळीराम रोयलावार ४. विठ्ठल देशपांडे ५. सायलू पट्टीलवार ६. मोतेवार दिलीप ७ अस्पतवार पंढरीनाथ ८. तुळसीराम संगमवार ९. सायलु अटपळेवार

सर्व जिल्ह्यात प्रथम

१. तुळसीराम संगमवार (थाळीफेक)
२. याल्लावार गंगारेड्डी (उंचउडी)
३. सायलू अटपलवार (कुस्ती)

विभागीय स्पर्धेत प्रथम

१. श्री. याल्लावार गगारेड्डी (उंचउडी)

राज्य स्तरावर भाग घेतलेल्या खेळाडू

१. श्री. याल्लावार गंगारेड्डी

विशेष उल्लेखनीय बाब म्हणजे एका खेळाडूची निवड महाराष्ट्र शासनाने अकोला येथे आयोजीत केलेल्या राज्य पातळीवर निवड केली.

वरिष्ठ महाविद्यालय

बुद्धीबळ स्पर्धा

प्रतीवर्षा प्रमाणे मराठवाडा विद्यापिठाने अंबेजोगाई येथे केंद्रीय पातळीवरबुद्धीबळाच्या स्पर्धा आयोजित केलेल्या होत्या.

बुद्धीबळ स्पर्धेत भाग घेतलेले खेळाळू

१. सुधीर नाईक २. सुधीर देशपांडे ३. निंबाळकर राजाराम ४. करडखेडकर राम ५. कोंडेकर माधव.

कबड्डी व्हॉलीबॉल स्पर्धेत भाग घेतलेले खेळाडू

व्हॉलीबॉल संघ	कबड्डी संघ
१. सुधीर नाईक	१. देगावे बी. गे.
२. अशोक रेनगुंठवार	२. अब्दुल रब
३. सुधीर देशपांडे	३. खानापुरे आर. आर.
४. अब्दुल रब	४. कांबळे किशन
५. खानापुरे आर. आर.	५. मैलागीरे रमेश
६. दिलीप जोशी	६. देशपांडे एल. बी.
७. अनिल ठगे	७. रनविरकर पी. एन.
८. थाड देशपांडे	८. गंदपवार आर. एल.
	९. प्रतापवार व्ही. व्ही.
	१०. कोंडेकर सी. पी.

★
★ ★
★

प्रा. आर. के कुळकर्णी,

राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख

- मराठवाडा राज्यशास्त्र परिषद, औरंगाबाद येथे भरविण्यात आली होती. प्रस्तुत परिषदेस उपस्थिती
- आदर्श महाविद्यालय, हिंगोली येथे मराठवाडा विद्यापीठ आंतर महाविद्यालयात युवक महोत्सव घेण्यात आला. यात देगलूर महाविद्यालयाच्या स्पर्धक विद्यार्थ्यांबरोबर संघ व्यवस्थापक म्हणून सहभाग.
- पिपल्स महाविद्यालय, नांदेड येथे राज्यशास्त्र विषयातील पदव्युत्तर वर्गाचे तास घेतात.
- राज्यशास्त्रविषयातील पदव्युत्तर शिक्षक म्हणून मराठवाडा विद्यापीठाची मान्यता.
- देगलूर महाविद्यालयातील राष्ट्रीय प्रौढ शिक्षण कार्यक्रमाचे प्रकल्प अधिकारी म्हणून काम.

प्रा. एल. एस. कुळकर्णी

● पुणे विद्यापीठाने दि. १८ जानेवारी ते २३ जानेवारी १९८१ या कालावधीत राष्ट्रीय प्रौढ शिक्षणविषयक प्रशिक्षण शिबिरास उपस्थित राहून पूर्ण केले.

● मराठवाडा विद्यापीठाने औरंगाबाद येथे दि. १९ व २० फेब्रुवारी' ८१ या कालावधीत आयोजित केलेल्या 'व्यवसाय मार्गदर्शन परिषदेस' उपस्थित राहिले.

● विद्यार्थ्यांच्या सामान्य ज्ञान परीक्षेच्या तयारी-साठी 'भारतीय राज्यघटना' या विषयावर व्याख्यान.

● सायन्स कॉलेज नांदेडच्या वतीने कर्णा ता. मुखेड येथे राष्ट्रीय प्रौढ शिक्षण संघटांसाठी आयोजित केलेल्या प्रशिक्षण शिबिरात (१) प्रौढ शिक्षण - अध्यापण पद्धती; आणि (२) अंधश्रद्धा व वैज्ञानिक दृष्टिकोण' या विषयांवर व्याख्याने दिली.

● श्री. गणेश सभा, औरंगाबाद यांच्या वतीने प्रकाशित करण्यात आलेल्या स्मरणिकेत 'मराठवाड्या-तील एक प्राचीन गणेशस्थाण-राजूर' हा लेख प्रकाशित

★ ★ ★
★ ★
★

आमचे आशा स्थान,   यशाचे सार्थक समाधान ।

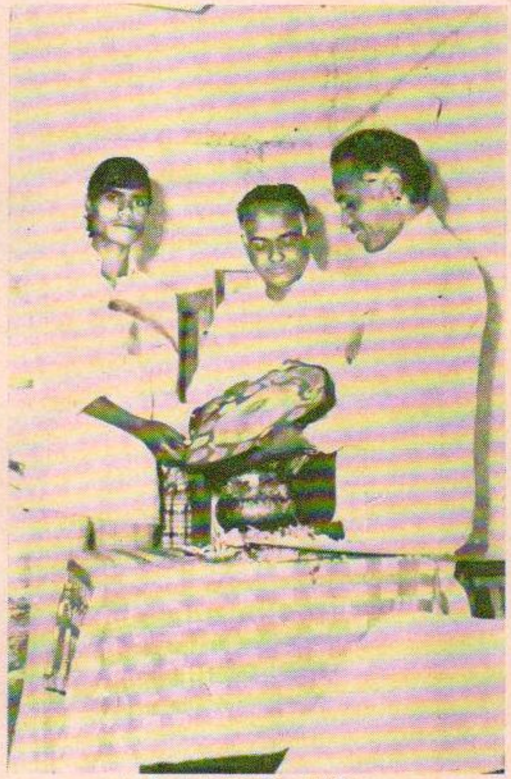

(क्रीडा पटूंनी जिकलेली ढाल
प्राचार्यांना अर्पण करीत असताना)

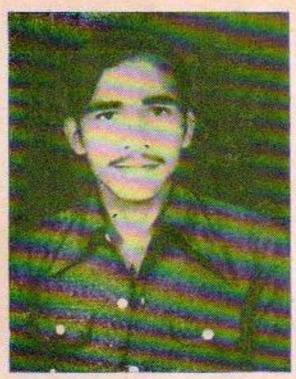

←करंजीकर दिलीप लक्ष्मणराव
पुरस्कार : युवक महोत्सव
कथाकथन, एकांकिका व
अभिनय,

भांगे अरूण विठ्ठलराव→
पुरस्कार :
आंतर महाविद्यालयीन
हिन्दी वाद-विवाद स्पर्धा

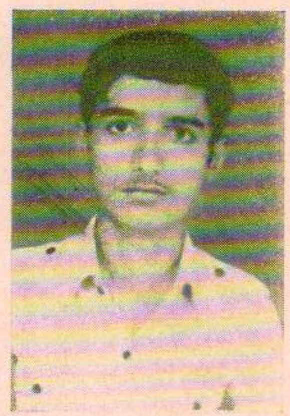

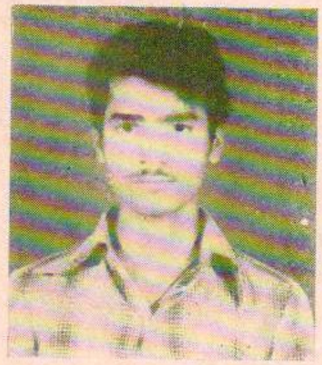

← राघवेंद्र करडखेडकर
संपादक मराठी विभाग

कु. सत्यवती साठे →
B. A. III rd. Year
संपादिका हिन्दी विभाग

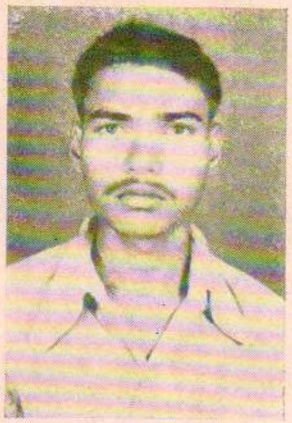

← सोपान गायकवाड
संपादक : इंग्रजी विभाग

सय्यद खालिद अली →
B. A. III rd year
संपादक : उर्दू विभाग

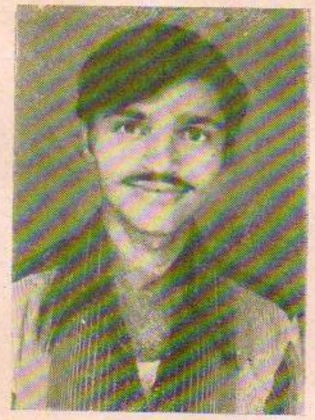

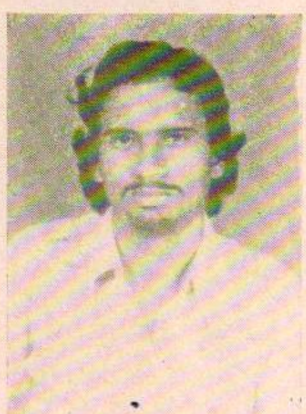

← आर एम्. भुरे
विद्यापीठ
विद्यार्थी संसदेवर नियुक्ती

प्रभाकर रणवीरकर ⇒
B. Com. III rd year
ज्यु. अंडर ऑफिसर

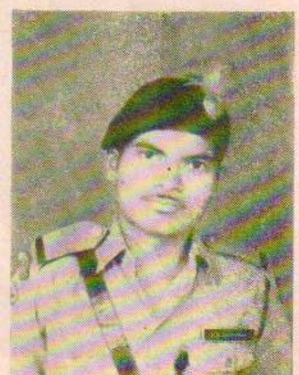

क्रीडा क्षेत्रे परक्रमाने,   गर्वोन्नत ही आमुची मने ।

(अध्यक्ष प्राचार्य गोपछडे न्यायाधीश श्री विटकर आणि प्राचार्य एम. डी. कुलकर्णी.)

(जिल्हा पातळीवरील क्रीडा स्पर्धेतील विजयी क्रीडा पट्टू समवेत एम. डी.कुलकर्णी, न्यायाधीश श्री विटकर, प्राचार्य गोविंद गोपछडे व मार्ग-दर्शक प्रा. मांजरमकर

अ. व्या. शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष श्री ना. रा. चिद्रावार,
नव-निर्वाचित आमदार श्री गोविंदराव झरीकर यांच्या
सत्कार प्रसंगी गौरवपर भाषण करीत असताना.

आमदार श्री गोविंदराव झरीकर यांच्या सत्कार सोहळ्यात
संस्थेचे अध्यक्ष मा. श्री पोशट्टीजी उन्नतवार
अभिनंदनपर भाषण करीत असताना

संपादकीय

अभिव्यक्तीचा १४ वा अंक आपल्या हाती सुपूर्त करताना मला आनंद होत आहे.

या वर्षाच्या अभिव्यक्तीचे एक आगळे वैशिष्ठ्य आहे. मराठी विभागात साहित्य क्षेत्रात कथा कवितेला वगळून वैचारिक अथवा सांस्कृतिक साहित्याला प्राधान्य दिलेले आहे.

आपल्या हाती हा अंक नेहमी प्रमाणे उशीराच पडला. वास्तविक पाहता शैक्षणिक वर्षाच्या सुरवातीलाच मिळायला हवा. पण असो. ऐन परीक्षेच्या दिवसातच लिखाणाचे काम आल्याने संपूर्ण साहित्यकाराकडून भरीव प्रतिसाद मिळाला नाही. तरी हौशे खातर सवड काढली हे विशेष.

विशिष्ठ धोरणामुळे आलेले सर्व साहित्य प्रकाशित करता आले नाही. या बद्दल दिलगीर आहोत. अंक यशस्वी करण्यात प्राध्यापक क्षीरसागर यांनी मार्गदर्शन केले व प्राचार्य एम. डी. कुलकर्णी यांच्या शुभेच्छा लाभल्या.

— राघवेन्द्र करडखेडकर

● संपादन : राघवेन्द्र करडखेडकर.
● मार्गदर्शन : प्रा. भगवन्त क्षीरसागर.

● परिसंवाद ● वासना प्रधान नाटके अभिरुची शून्य आहेत ● राघवेन्द्र करडखेडकर । सुरेश कालिंगम । अरुण भांगे । ● ग्रामीण स्त्रियांना शिक्षण देणे आवश्यक आहे ● दिलीप जोशी । युवक व सहकारी चळवळ अरुण औरादकर ● भारताची जनगणना. ● गणपत पाटील ● अक्षर ओळख. सुनील देशपाण्डे ● प्रौढ शिक्षण आणि ग्राम्मीण विकास. ● बनसोडे एन. टी. ●

"अक्षर ओळख"

सुनील देशपांडे
बी. कॉम. द्वितीय

पोस्टमनने पत्र आणून दिले तेव्हां बैठकीत बसलेल्या आम्हा सर्वांचे लक्ष त्याकडे गेले. पत्रावरील अक्षर पहाताच सर्वांनी ओळखले की हे पत्र रामरावांचे असणार. रामराव हे आमचे एक जवळचे नातेवाईक. नेहमी त्यांची पत्रं येत असतात. मी ते पत्र फोडले. बैठकीत सर्व घरातलीच मंडळी असल्याने मी पत्र मुद्दाम मोठयानं वाचू लागलो. थोडे वाचून झाल्यावर मी (अपेक्षंप्रमाणे) अडखळलो. कारण रामरावांचे अक्षर. रामरावांचे जेव्हां जेव्हां पत्र येते तेव्हां तेव्हां त्यांच्या 'दिव्य' अक्षरावर चर्चा झडते कारण रामराव लिहीतातच मुळी ऐशी ते नव्वदच्या स्पीडने. त्यांचे अक्षर 'लागणे' हा एक दुर्मिळ आनंद असतो. प्रत्येक शब्दांमधील पहिली काही अक्षरे लिहील्यासारखी करायची अन् शेवटची अक्षरे 'हवाई' लिपीत काढायची ही खास त्यांची 'स्टाईल'! एवढेच नव्हे तर आपली ही पत्रं सर्वांना सहजरीत्या वाचता येतात. असा त्यांचा प्रामाणिक समज आहे. त्यांचे पत्र न अडखळता वाचणं ही एक अभूतपूर्व गोष्ट असते. त्यांचे पत्र आले. त्यावेळी मात्र पहिल्यांदाच ते पत्र मी न अडखळता वाचले. पत्र वाचून होताच मला आपण काहीतरी फार मोठा शोध वगैरे लावला आहे असे वाटले. रामरावांचे पत्र एका दमात अगदी अस्खलित-पणे वाचण्याचे महत्कार्य माझ्या हातून घडले होते. त्यात त्यांनी लिहिले होते की "मी एक तारखेला येत आहे." मी एक तारखेला त्यांना रिसीव्ह करण्यासाठी स्टॅंडवर गेलो तर आलेच नाहीत. नंतर आठ दिवसांनी ते आले. मी म्हणालो काय रामराव, त्या दिवशी येतो म्हणालात आणि चांगलीच चाट मारलीत ना? रामराव म्हणाले, 'भलतंच काय बोलता? मी तर आजच येणार आहे म्हणून लिहिले होते! नंतर उलगडा झाला तो असा की रामरावांनी लिहीलेली एक तारीख ही मराठीतली एक नव्हती तर इंग्रजीतली नऊ होती. माझा चेहेरा त्यावेळी नक्की कसा झाला ते आठवत नाही. पत्र लिहीतांना आपण 'पत्र मिळाले, मजकूर समजला' असे उगाचच लिहितो असा माझा गैरसमज होता. पण रामरावांसारख्या व्यक्ती असतांना 'मजकूर समजला' असे लिहीणे किती आवश्यक आहे ते कळून येते.

अशा वेळी मग चांगले अक्षर हा कौतुकाचा विषय होतो. चांगले हस्ताक्षर ही काही मर्यादेपर्यन्त का असेना पण आवश्यक गोष्ट आहे हे खरे. अर्थात चांगले हस्ताक्षर म्हणजेच काहीं सर्वस्व नव्हे. एका ओळखीच्या मुलाला मी परीक्षेच्या काळात त्याचे अक्षर पाहून म्हटले होते. "मित्रा, तू सहज पास होशील. तुझे अक्षर किती छान आहे" त्यावेळी त्यालाही ते खरे वाटले निकालानंतर का कोण जाणे तो मला बोलण्याचे टाळू लागला.

'अक्षर आणि स्वभाव! यावर काही अभ्यासू संशोधकांनी बरेच काही लिहिले आहे. या लोकांचे मला खरोखरच कौतुक वाटते ही माणसे अक्षर पाहून स्वभाव सांगतात चेहेरा पाहून. नव्हे, नाक डोळे, ओठ, कान वगैरे गोष्टींवरुन तो माणूस काय होणार हे ठरवितात. काहीं 'संशोधकांनी'तर माणसाच्या झोपण्याच्या पद्धतीवरुन त्याचे स्वभावविशेष उलगडून दाखविण्याचा खटाटोप केला आहे. अशा वेळी आपणही ते सर्व लिहिणाऱ्याचा बराच काहीं अभ्यास वगैरे असला पाहिजे असे भाव चेहेऱ्यावर आणून भाबडे-पणाने ते वाचतो काही अक्षरे पाहून ते लिहिणाऱ्या

माणसाबद्दल उगाचच काही तरी ग्रह होतात. अशा वेळी काही पत्रावरील अक्षर पाहून ती माणसं म्हातारीच असली पाहिजेत असा माझा पक्का समज होतो. काहीं अक्षरं विलक्षण तिरसट वाटतात. काहीं पत्रे पाहिली की त्यात नक्कीच 'माझी जेष्ठ कन्या विवाह योग्य आहे. आपणांस कतंव्य आहे असे कळले---' वगैरे मजकूर असला पाहिजे असे वाटू लागते.

व्यापाऱ्यांचे अक्षर हा एक स्वतंत्र विषय आहे किराणा व्यापाऱ्यांचे, अडत्याचे, कापड व्यापाऱ्याचे ते 'खास' अक्षर डोळयापुढे आणा. अशा अक्षरात कोणीतरी लिहिलेले प्रेमपत्र कसे असेल त्याचे कुतूहल मला बऱ्याच काळापासून आहे.

डॉक्टर मंडळींचे अक्षर वाचणे ही गोष्ट मी कठोर परिश्रमाने साध्य केली आहे. लहानपणी डॉक्टरांनी दिलेल्या चिठ्ठिवरील 'हेप्टोमायसिटिन' किंवा "हिमोग्लोबोटेट्रासायटीक्लीन" (संबंधितांनी चूकभूल द्यावी घ्यावी) ही अगडबंब नांवे खाडखाड वाचणाऱ्या त्या केमिस्टच्या नोकराबद्दल मला कोण आदर वाटे. अर्थात नंतर नंतर हा आदर कमी झाला. कारण इतर वेळी मात्र हीच मुले जेव्हां 'आय गोज टू होम 'किंवा' आय डझंट नो' वगैरे इंग्लीश फेकतात तेव्हां चेहेरा शांत ठेवणे ही सर्वात कठीण गोष्ट आहे याची प्रचिती येते.

वाईट अक्षर प्रयत्नपूर्वक चांगले करता येते हे खरे. तथापि काहीं एक प्रयत्न न करता वाईट अक्षर चांगले कसे झाले त्याचा किस्सा सांगून हे "अक्षर-वाङ्मय" संपवितो. एका साहेबांनी प्यूनपुढे कागदाचा गठ्ठा आदळत चवताळून विचारले, "मूर्खा, कोणा शहाण्याने काढले आहे हे गलिच्छ अक्षर?" प्यून बिचारा घाबरत उत्तरला "साहेब कालच बदलून आलेल्या आपल्या नव्या सेक्रेटरी बाई आहेत ना,--" पण त्याला पुढे बोलू न देता साहेब गडबडीने म्हणाले," असं असं, त्यांच अक्षर आहे होय ? किती छान आहे अक्षर! फारच छान!"

'व्यक्ती तितक्या प्रकृती' ही म्हण प्रकृती बरोबर अक्षरांनाही लागू पडण्यास हरकत नाही.

शेवटी, मुद्रणकलेच्या उपकाराप्रीत्यर्थ च हा सर्व फाजीलपणा (चांगल्या भाषेत प्रस्तुतचा लेख वगैरे) आपणासारख्यांपुढे सादर करण्याचे धाडस झाले हे सांगितल्यावाचून रहावत नाही.

✦ ✦ ✦

"प्रौढ शिक्षण आणि ग्रामीण विकास"

बनशेवडे एन. डी.
बि कॉम द्वितीय वर्ष

भारत हा खेडयांचा देश समजला जातो. कारण भारताच्या एकूण लोकसंख्येपैकी ८० % लोकसंख्या खेडयात रहाते आणि फक्त २१ % लोकसंख्या शहरात रहाते. म्हणून भारताचा विकास करावयाचा म्हणजेच भारतिय खेडयांचा विकास होय. भारतात जवळपास सहा लक्ष खेडी आहेत. या खेडयांची पुनर्रचना करुन विकास साधावा लागतो. आजपर्यन्त अनेक बदल झालेले दिसून येतात. विविध संस्कृती राजकीय पद्धती यात बदल होउनही खेडी आहे तशीच आहेत. त्यामध्ये सुधारणा झालेली नाही.

भारतातील ग्रामीण भागात दारिद्र्य, बेकारी, शिक्षणाचा अभाव रोगराई अशा कितीतरी गोष्टी दिसून येतात. या संपुर्ण गोष्टींचे उच्चाटन केल्या-शिवाय खरोखर भारताचा विकास झाला आपण नविन भारत निर्माण केला असे म्हणता येणार नाही.

भारतात स्वातंत्र्यापुर्वी महात्मागांधी. रविंद्रनाथ टागोर यांनी व महात्मा ज्योतिबा फुले, राजाराम मोहनरॉय, यांच्यासारख्या देशभक्तांना ग्रामीण विकासासाठी व शैक्षणीक चळवळीत बरेचसे कार्य केले

पण ते वैयक्तिक होते. त्यांच्यामागे आजच्यासारखी मजबूत संघटना व सरकार नव्हते पण भारत स्वातंत्र्य झाल्यानंतर भारतीय ग्रामीण भाग सुधारण्यासाठी अनेक योजना कार्यान्वित करण्यात आल्या त्यापैकी प्रौढशिक्षण ही एक महत्वाची योजना होय.

भारतात साक्षरतेचे प्रमाण फारच कमी आहे म्हणून त्यामध्ये सुधारणा करणे आवश्यक आहे, तेंव्हा प्रत्येकांना साक्षर करण्यात आले पाहिजे. (निरक्षर म्हणजे वाचता लिहीता न येणे) तेंव्हा अशा लोकांना साक्षर बनवणे अत्यावश्यक आहे कारण आजचे युग हे विज्ञानाचे युग आहे. शिक्षणाशिवाय या युगात जीवन जगणे अशक्य आहे. शिक्षणाची अत्यंत आवश्यवता आहे. याचे कारण "शिक्षण नव्या युगाचा तिसरा डोळा आहे" प्रत्येकाला दोनच डोळे असतात पण या युगात शिक्षण तिसरा डोळा झाला आहे. शिक्षणा–शिवाय जगणे माणसाला फारच कठीण झाले आहे. जसे.

कुठ जायचं ।

कधी जायचं ।।

कुठण जायचं ।।।

सगळ लिहिलेलं असतं ।।।

अडाण्याचं अडतं ।।

वाचनाराला समजतं ।।

वरिल प्रमाणे माणसाला साध्या व्यवहारात वावरताना सुद्धा शिक्षणाची गरज भासते. पण प्राचीन काळी शिक्षण ही एक विशिष्ठ लोकांची मक्तेदारी झाली होती. त्यामुळे शिक्षणाचा प्रसार ज्या गतीने होणे आवश्यक होते. त्या गतीने झाला नाही. बहुसंख्य श्रमिक लोक श्रमच करावेत शिक्षण घेऊ नये असे विचार जपले जात होते. इंग्रजांच्या काळात फक्त शिक्षणाची सुरुवातच झाली होती तिही अत्यंत मंद गतीने. एवढेच नव्हे तर. विशिष्ठ उद्देशाने! यामुळे लोकांना शिक्षणापासून दूर रहावे लागले त्यामुळे भारतात शिक्षणाचा प्रसार झाला नाही. व बहुसंख्य लोकसंख्या आडाणीच राहीली म्हणून स्वातंत्र्योत्तर शिक्षणासाठी अनेक चळवळी सुरु झाल्या त्याबरोबरच २ आक्टोबर १९७८ या गांधीजयंतीच्या दिवशी गांधीजीचा आदर्श डोळचापुढे ठेवून भारत सरकारने प्रौढशिक्षण कार्यक्रम मोहीम सुरु केली यामध्ये १५ ते ३५ वयोगटातील निरक्षर लोकांना साक्षर करण्याचा विचार आहे.

शिक्षणाची गंगा समाजातील मुठभर लोकांच्या हाती जखडून न ठेवता सामान्य समाजापर्यंत पोहोचवली पाहिजे इतर देशांशी तुलना केल्यास साक्षरतेचे प्रमाण फारच कमी आहे शिक्षणाचा प्रसार झाला नाही. याची आणखीही कांही कारणे आहेत त्यात खुप लोकसंख्या, सामाजीक परिस्थीती, धार्मीक रुढी, आर्थिक परिस्थिती इत्यादी.

प्रौढ शिक्षण मोहीम ही आजची परिस्थीती सुधारावी समाजाचा देशाचा विकास होण्यासाठी समाजात जागृती करावी. त्यांचे जीवन सुखी करण्या-साठी योग्य ज्ञान सामान्य माणसाला दयावे. आजची परिस्थिती काय आहे ती कशी सुधारावी व त्या परिस्थितीत आपणाला काय पाहिजे व ते कसे मिळेल याची जाणीव करुन देणे हे आजच्या "प्रौढ शिक्षण मोहीमेचे उदिष्ट आहे" ही योजना राबवण्यासाठी कांही संघटनांची व व्यक्तींची आवश्यकता असते. त्यामध्ये शाळेतील शिक्षक शैक्षणिक सघटना, शासकीय कर्मचारी, ग्रामीण युवक, वृतपत्रे नियतकालिके, आकाशवाणी, चित्रपट, महाविद्यालये, विद्यापीठे, ग्रामसेवक, सामाजिक कार्यकर्ते या सर्व घटकांनी सहभागी व्हावे असे आव्हान करण्यात आले व सध्या यापैकी बऱ्याच प्रमाणात संस्था कार्यरत झाले आहेत त्यासाठी केंद्रसरकारने केंद्रात व राज्य सरकारने राज्य पातळीवर तसेच जिल्ह्यावर प्रौढ शिक्षण समित्या स्थापन केल्या त्या समित्या प्रौढशिक्षण कार्यक्रमात

सहभागी होणाऱ्या संस्थांना सर्व परीने मदत करतात प्रौढशिक्षण केंद्र व्यवस्थित चालावे यासाठी स्थानिक प्रौढशिक्षण केंद्रावर कार्य व्यवस्थित चालावे यासाठी परिपाठ समिती, क्रिडा समिती, कथा व गीत समिती, करमणुक समिती. जन सं. स. अशा समित्या स्थापन केल्या जातात. त्या आपल्यापरीने कार्य करतात या नुसार कार्यपद्धती ठरविली जाते. या समित्या प्रौढ शिक्षणाचे महत्व पटवून देवून लोकांच्या मनात शिक्षणाबाबत आवड निर्माण करतात, जसे.

डोळे असून वाचायचं नाही ।

हात असून लिहायचं नाही ॥

पाय असून चालायचं नाही ।

डोकं असून शिकायचं नाही ॥

असं करुन चालायचं नाही ।

अशा प्रकारे समाज सुधारणा करण्यास त्या हातभार लावतात व अशिक्षित समाज सुशिक्षीत करण्यासाठी त्यांच्यात सुधारणेची आवड निर्माण करुन आपला गाव सुधारण्यासाठी शिकवले जाते.

वाचणं लिहिणं शिकावं ।

गावाचं भलं करावं ॥

जर असच एक-एक नागरिक शिकला तर एक-एक गांव सुधारेल व अेक-अेक गांव सुधारला तर सारा भारत देश सुधारेल म्हणूनच म्हटल्या जाते की, "भारतीय खेड्यांचा विकास म्हणजेच भारताचा विकास होय"

पण सध्या भारतीय प्रौढशिक्षण मोहिमेची परिस्थिती फारच निराशाजनक आहे. कारण प्रौढ-शिक्षण मोहीम ही एक विनाकारण पैशाचीं उधळपट्टी करणारी योजना बनवली जात आहे. कारण प्रौढ शिक्षणाला जनतेकडून मिळावा तसा प्रतिसाद मिळत नाही. याची कारणे म्हणजे जनतेचे अज्ञान दारिद्रच हे होय. त्यांना वाटते की, आपलं तर अर्ध्यापेक्षा अधिक आयुष्य संपलं आता आपणास शिक्षण काय करायचं यात त्यांचे अज्ञान दिसते. व दुसरीकडे असंख्य जनता ही गरीब आहे. त्यांच्यापुढे नेहमी पोटाचा प्रश्न दत्त म्हणून उभा रहातो तेव्हा दिवसभर काबाडकष्ट करुन रात्रीच्या शाळेत त्यांच्यानी जाणे होत नाही. म्हणून ही प्रौढ शिक्षण मोहीमेविषयीची लोकाकडूनची परिस्थिती होय. तर शिक्षक हा सुद्धा अर्धवट शिकलेला कधी शाळेत हजर तर कधि गैरहजर कधी गप्पा गोष्टी तर कधि शेतीच्या गोष्टी शिक्षण थोडे व बाता जास्त कांही कांही ठीकाणीतर अशी परिस्थिती आहे की, प्रौढ शिक्षण चालते फक्त पैसे घेण्यापुरते वर्ग भरण्याचा बेपत्ता तेंव्हा प्रौढ शिक्षण मोहीमेला द्यावे तसे यश येत नाही.

येवढे जरी सत्य असले तरी निरक्षरता हा भारताला लागलेला शाप, कलंक आहे. तो धुवून काढल्या शिवाय भारताचा विकास होणार नाही. व अस्पृशता रुढी, परंपरा, धार्मिक कल्पना शिक्षणाशिवाय नष्ट होवू शकत नाही. भारताच्या ग्रामीण सुधारणे-तील समाजविकास योजनेतील एक महत्वाची योजना म्हणजेच "प्रौढ शिक्षण योजना होय" ती यशस्वी होवून व भारताला लागलेला कलंक धुवून जावो हीच सदिच्छा !

"वासनाप्रधान नाटके अभिरुचीशून्य आहेत"

करडखेडकर राघवेंद्र
बी. एस्सी (प्रथम)

विविध तांत्रिक अंगानी नटलेली आमची मराठी रंगभूमी आता समृद्धिच्या शिखरावर विराजमान झाली आहे. मराठी रंगभूमीच्या वैभवात भर घालणारी 'महासागर' 'अजब न्याय, वर्तुळाचा' 'नटसम्राट' 'ती फुलराणी. इ. दर्जेदार अभिरुची संपन्न नाटके रंगभूमीवर आली. पण मराठी साहित्यात वासना–प्रधान साहित्य वर डोके काढू लागले आहे. मराठी व्याकरणात 'श्रृंगार' रस म्हणजे 'वासना' असे गृहित धरणे म्हणजे चूक होय.

आजच्या मराठी – रंगभूमीवर वासनाप्रधान नाटके वर येत आहेत. अशी नाटके कामवासना प्रज्वलीत करणारी 'अ' सर्टीफिकेटधारी आहेत. उदा. 'बदफैली' 'ऑफर' 'हैदोस' 'ऑर्टी' 'डाग' 'वासना' इत्यादी व केवळ नावातच अश्लीलतेचे आकर्षण असलेली 'लफडासदन' 'कनेक्शन' 'सौदा' वगैरे ही नाटके वासना नावाच्या सज्ञेखाली लैंगिकचाळे दर्शवून आंबट शौकिनांची मने रिझवतात. या मुळेच रंगभूमी वळली गेली आहे. मराठी रंगभूमी अभिरुचीहीन नाटकाकडे वळली नाही, ती वळविली गेली. याला जबाबदार प्रेक्षक व नाटक धंद्यातील गणित होय. आज सोज्वळ नाटक चालणे म्हणजे तारेवरची कसरत होय. टीकाकारांच्या मते 'प्रक्षोभक' दृश्ये केवळ धंदा व्हावा म्हणूनच नाटकात आणली जातात प्रसिद्ध नाटककार शेक्सपिअर यांची खूप नाटके प्रसिद्ध आहेत त्यांनी 'प्रेम' विषयावर भर दिला 'वासना' वर नव्हे, हे सर्वांनी लक्षात घ्यावे.

अभिरुची ही वैयक्तिक बाब आहे. तो ज्याची त्याची रुची होय. तो ज्या परिस्थितीत जन्माला आला त्याच्या भोवतालचा परिसर, जीवन यांच्यातून त्याची अभिरुची घडत असते. आजच्या प्रेक्षकांच्या नाडचा 'अश्लील' नाट्य निर्मात्यांना अचूक गवसल्या आहेत सज्जनाने कुणी आक्षेप घेतला तर 'नाट्य' संहितेची आवश्यकता' या विधानाचा उपयोग वेळे प्रसंगी करतात. नाटक म्हणजे बेडरूम मधील दृश्ये नव्हेत! यशस्वी नाटकाला संविधान, संघर्ष आणि संवादाची आवश्यकता असते. पण वासनाप्रधान नाटकात यांचाच अभाव आढळतो.

आपल्याला माहित असेलच कि श्री. तेंडुलकर लिखित 'सखाराम बाइंडर' वर अनेक दिवस बंदी होती. टीकाराराच्या मते हे नाटक वासनाप्रधान असून बेसुमार घाणेरडया शिव्या, जिव्हाळयाची पवित्र नाती उध्वस्त करणारे आहे. शासनाकडे जेव्हा तक्रार करण्यात आली तेव्हा अश्लील असलेला भाग त्यांना गाळावा लागलाच!

वासनाप्रधान नाटके तत्वशून्य पार्श्वभूमीवर तयार झालेली असतात. ह्या द्वारे संपत्ती गोळा करणे हा एकमेव कारण असते वासनाच्या अहारी नितीमूल्ये विकणाऱ्या माणसाकडून हे गल्ला भरवतात. वासना–प्रधान नाटकातून आपल्याला जर शिकवण मिळतच असेल तर ती म्हणजे वाइट कर्म करण्याची ही नाटके आपणास शौड नसलेल्या नावेत सोडतात. माणसाला देवत्व, मानवी पणा नष्ट करुन त्या जागी 'हिस्त्र पशू' ठेवतात. तो उलटया काळजाचा होतो. नाटकातले प्रसंग तो खरे करण्याचा प्रयत्न करतो. वासना ही एक ठिणगी आहे जी सामान्याच्या हृदयाला आग लावतो. व शमविण्याच्या प्रयत्नात तो फोफाटयात पडतो म्हणजेच जेव्हा माणूस वासनेच्या आहारी जातो तो नेहमीसाठीच जातो.

चांगले नाटक यशस्वी होते पण यशस्वी नाटक चांगले असते असे नव्हे !

पुढारलेल्या देशात तर याहूनही बिकट परिस्थिती निर्माण झाली आहे तेथे 'संभोग' हा विषय तर फारच हा झाला आहे. तेथे शाळकरी मुलांना याचे खुल्लम खुल्ला शिक्षण मिळते. तसेच नाटकात तर ते अधिक

मसालेदार पणे याचे दृश्य दाखवतात. केवळ एक थ्रिल व पैसा या साठीच ! येथली परिस्थिती पाहता सुरुवातच आहे असे म्हणावे लागेल.

शेवटी मी असे म्हणेन की अशी नाटके केवळ संपत्ती पायी काढली जातात. याला भुभुक्षित असा आंबटशौकिन प्रेक्षक लाभतो व नाटके प्रसिद्ध होतात याला जर कोण्या सज्जनानी विरोध केला तर तो दाबण्याचे प्रयत्न केले जातात. समाजाने एकत्र येवून ही 'पाश्चिमात्य' घाण दूर केली पाहिजे ती अरबी समुद्रातच टाकली पाहीजे याने आपल्या देशाच्या आधार स्तंभ असलेल्या युवकांचा आधार बांबूत रुपांतर होते म्हणूनच आपण असे म्हणू शकू कि 'वासनाप्रधान' साहित्य हे अभिरुचीशून्यच नसून ती माणसांना शून्यात जमा करतात

✦ ✦ ✦

"वासनाप्रधान नाटके अभिरुचीशून्य आहेत"

देगलूरकर सुरेश कलिंगम
बी. एस्सी. द्वितीय मॅथ्स

काही मोजकी नाटके सोडल्यास आजची जवळ जवळ सर्व नाटके अभिरुचीशुन्य आहेत. 'घाशीराम कोतवाल' या नाटकाविषयी पेपर मध्ये आलेली टीका सर्वांनी वाचली असेल त्या नाटकात इतिहास प्रसिद्ध नाना फडणीस यांच्या काम लंपटतेचे प्रदर्शन मांडण्यात आले. अशा नाटकामुळे समाजाचे नितीधैर्य ढळते यातून बलात्कारासारखी प्रकरणे घडतात. 'भोगसम्राट' या नाटकामध्ये तर वासनेने अक्षरशः हैदोस मांडला आहे. या नाटकात पित्याने आपल्या मुलीशी रतिक्रीडा करावी हि किती लाजीरवाणी गोष्ट आहे. हे कृत्य आपल्या भारतीय परंपरेला सोडून आहे. हा आपल्या भारतीय संस्कृतीचा अपमान आहे. अशा नाटकावर सरकारनी जर बंदी आणली नाही तर समाजाचे नितीधैर्य ढासळेल व माणसात आणी जनावरात कमलाच फरक असणार नाही.

'हैदोस' व 'ऑफर' सारखी नाटके पाहिल्यास माणसांच्या मनात वासनेचा आगडोंब उसळतो. तेच जर 'शांकुतल' व 'सौभद्र' सारखी नाटके पाहिल्यास आजच्या नाटकाविषयी आपल्या मनात तिटकारा निर्माण होईल. आजच्या नाटकातला नायक हा नाईकेवर प्रेम करित नसतो तो तर तिच्या शरिरावर प्रेम करित असतो. अशा नाटकामुळे माणसांची सत्यावरील श्रद्धा ढळते.

'घाशीराम कोतवाल' ह्या विजय तेंडुलकर लिखित नाटकाला परदेशी पाठवण्यासाठी लोकांनी जो विरोध केला तो त्यांनी चांगलेच केले आहे. कारण हे वासना प्रधान नाटक व तसेच एका इतिहास प्रसिद्ध व्यक्तीची बदनामी परदेशातील प्रेक्षकाना दाखवून आपल्या चांगल्या भारतीय संस्कृतीचा अपणच अपमान करुन घ्यावयाचा असं कुणी शिकवल आहे हे तुम्हाला.

परवाच एका वर्तमानपत्रात 'भोगसम्राट' हे नाटक दाखवण्यास नागपुरकर प्रेक्षकांनी जो विरोध केला हे वाचून मनाला थोडे समाधान वाटले. कारण आपल्या देशात अजुन निती प्रधान व समाजाचे कल्याण चिंतणारे आहेत याची खात्री वाटते. 'भोगसम्राट' या नाटकातील भोगातून समाधीत जाण्याची कल्पना ती त्या लेखकाने कशी केली असावी ते त्यालाच माहित.

आठव्या आंतरराष्ट्रीय चित्रपट महोत्सवातील 'आक्रोश' सारखी काही सामाजिक चित्रपटे सोडल्यास बाकीची जवळ जवळ सर्व चित्रपटांत वासनेने तर 'हैदोस' मांडला होता.

माजी प्रसिद्ध चित्रपट अभिनेत्री व जि आता सध्या नाटकात काम करित आहे. तिचे नाव आहे 'आशा' तिच्या 'बेगम बबाब, या नाटकातील तिची

भुमिका पाहुन तर किळसच येते. नंतरच तिच्या एका वाक्याने तर ह्या वर कळसच केला ती म्हणाली 'जर सेन्सॉरने मला संमती दिली व तसेच प्रेक्षकाची इच्छा असेल तर मी रंगमंचावर संभोग सुद्धा करुन दाखवीन!' तिचे हे विचार ऐकून अनेक भारतीय साध्वी स्त्रियांचे चित्र डोळ्या समोर उभे राहते. पैशाकरिता हि स्त्री रंगमंचावर हजारो प्रेक्षकासमोर संभोग करायला तयार आहे. ही गोष्ट भारतीय स्त्रीच्या दृष्टीने किती अपमानास्पद आहे. अशा स्त्रियाना गोळ्या घातल्या पाहिजेत. अशा स्त्रियामुळे आजची तरुण पिढी बिघडते म्हणजेच क्रमाने आपली पुढची पिढी सुद्धा तशीच निपजते. तेव्हा समाजातील ही कीड तेव्हाच्या तेव्हा (कडक उपायांनी) जंतुनाशकानी फवारुन नाहीशी केलीच पाहिजे म्हणजेच आपली भावी पिढी चांगली निघेल व तसेच देशाचे कल्याण होईल.

आज शहरातील स्त्रिया फॅशनच्या नावाखाली आपल्या उन्मादक देहाचे सर्वांना दर्शन घडवतात. ह्यामुळेच माणुस वासनेने पछाडला जातो व त्यातूनच बलात्कारासारखी प्रकरणे घडतात देशात सुव्यवस्था व शांतता राखायची असेल तर समाजाला घातक ठरणाऱ्या गोष्टीपासून समाजाला दूर ठेवण्याचे काम सरकारचे आहे. सरकारला हे कळायला हवे की अशा ह्या वासनाप्रधान नाटकामुळे समाजाची नैतीक पातळी खालावते. हे अजुनही सरकारला कळत नाही हे आपले दुर्दैव आहे. कारण सरकारचे लक्ष ह्या नाटकापासून मिळणाऱ्या भरपुर करमणुक कराकडे आहे हे फक्त काही मोजक्याच बुद्धिवंत विचारवंतांना कळते. पण काहिजणाना समजुन काय फायदा घडायचे ते घडत राहणारच त्याला तरी आपण काय करणार. तरी ज्याना समाजाविषयी चिंता आहे. अशा तरुणानी व नेत्यानी पुढे होवून अशा नाटका व चित्रपटाविरुद्ध आपला आवाज उठवला पाहिजे. व सरकारचे याकडे लक्ष वेधवुन सरकारचे डोळे उघडले पाहिजेत अशी परिणामी उपाययोजना केल्यास सर्व काहि चांगले होईल. आज अमेरिके सारख्या देशात अशा वासना प्रधान नाटकामुळे व चित्रपटामुळे जगांतील सर्वात जास्त बलात्कार अमेरिकेत होतात. तेथील यांत्रिकी करणामुळे व अति प्रगतपणामुळे तेथील माणसे भौतीक सुखा मागे धावत असतात. ह्याना मानसीक सुख मिळत नाही. भारताचे जर असे होऊ द्यायचे नसेल तर ...

अशा नाटकावर सरकारनी

बंदी आणलीच पाहिजे !

बंदी आणलीच पाहिजे !

बंदी आणलीच पाहिजे !

★ ★

"वासनाप्रधान नाटके अभिरुचीशून्य आहेत"

अरुण विठ्ठलराव भांगे

कॉलेजचा पिरीयड संपला सर्वजन बाहेर पडायला लागले त्यातला मी एक होतो. सर्व विद्यार्थी एका फलकाकडे पहात होते मी सुद्धा त्यात सामिल झालो पाहीलं गावात एक नाटक आलं होतं तशी नाटके खुप यायची पण आजच्या ह्या नाटकात कांही तरी विशेष होतं नाव वाचलं "भोगसम्राट" फक्त प्रौढासाठी काय ते नाटकाचे चित्र अरे रे! मला वाटते ते फलक लावणाऱ्याला कसे कांही वाटले नसेल,

घरी आलो कॉटवर पडल्या विचार केला हे नाटक कसे असेल, मी अनेक नाटकं पाहीली होती पण आजच्या नाटकात कांही तरी विशेष असेल नाटक पाहण्याचा मोह आवरणे कठीण झालं.

पडदा पडला बापरे चित्रपटामध्ये तरी असे अश्लील दृष्ये पाहिले नव्हते भोगसम्राट मधील ती रतीक्रीडा पाहील्यावर मला असे वाटले की हे नाटक नसून नाटकाच्या नावावर कलंक आहे. नाटक म्हणजे एक "अभिनयाकृती" नाटकातील कलाकारांचा तो अभिनय पाहून डोळ्याचे पारणे फीटावे अशी नाटके डोळ्यासमोर तरळून गेली. "एकच प्याला" "मी अत्रे बोलतोय," नटसम्राट ह्या नाटकाची तुलना जर अशा वासनाप्रधान नाटकाशी तुलना केली तर वाटते की माणूस राक्षस बनत चालला आहे.

अशा नाटकामुळे आजची तरुण पीढी वाहवत चालली आहे. आजच्या ह्या तरुण मनात सर्वत्र "हैदोस" माजला आहे. "जंगली कबुतर" "बेगम शबाब" "वासना" अशा नाटकात काम करणाऱ्या कलाकारांना अभिनय कला माहीत नसून "कामकला" माहीत असावी असे मला वाटते. अशा नाटकास प्रदर्शित करावयाची परवानगी सेन्सॉर कसे काय देते हेच कळत नाही.

"संभोग खुल्या रंगमंचावर करायला तयार आहे पण मला परवानगी द्यावी" असे म्हणणारी माजी चित्रपट अभिनेत्री व आजची नाटकातील "उत्कृष्ट" अभिनेत्री "आशु" व तिचे आशूक माशूक नखरे पाहिल्यावर वाटते ती उकीरड्यावरील वेश्या तरी बरी ती संभोग अनेकांबरोबर करते पण सर्व कांही झाकून असते. पण "आशु" उघड्यावर संभोग करायला तयार आहे म्हणजे वेश्या आणि अभिनेत्री ह्यात काय फरक?

अशी नाटकं पाहिल्यावर कोणाच्या भावना जागृत होणार नाहीत कोणाचे माथे भडकणार नाही. अहो त्या भावनेच्या भरात कोणताही संयमक्षम तरुण कोणतीही चूक करु शकतो. नंतर पश्चाताप करतो पण काय फायदा.

"बलात्कार" एका १० वर्षाच्या मुलीवर बलात्कार अशा ह्या पाशवी बलात्काराच्या बातम्या वाचल्यावर मन कांही वेळ सुन्न होतं वाटत आज माणूस माणसाला खातोय. मानव मानवाचेच लचके तोडतोय याला कारण तर ही अभिनय शुन्य "अभिरुची शुन्य" नाटके. मग तरुणाच्या नावावर बोंब का? अशा नाटकावर बंदी आणता येत नाही का. आगोदरच्या काळात वासना म्हणजे काय हे वयाच्या २५ वर्षापर्यंत ठावूक नसे पण आज १२ वर्षापासूनच ह्याचे ज्ञान मिळत आहे.

कांही अश्लील नाटकाच्या प्रदर्शनासाठी कांही प्रेक्षक विरोध करतात ह्याचे मला समाधान वाटले. वाटते अजून प्रेक्षकातील रसिकता गेली नाही.

नाटक म्हणजे करमणूक, आदर्श व एक प्रकारची शिकवण अशा अनेक कला गुणांनी ओथंबलेली. ज्यात उत्कृष्ट असा अभिनय सुद्धा आहे. उदा. शाकुंतल, सौभद्र, मृच्छकटीक शापसंभ्रम. संशय कल्लोळ,

आपल्याला मिळालेल्या स्वातंत्र्याचा उपयोग स्वैराचारा सारखा करणे ह्यांनाच स्वातंत्र्य आहे का की जे वासना प्रधान नाटक निर्माण करतात. अशा ह्या दिग्दर्शकाला वासना म्हणजे काय वाटते ? मला वाटते की अशा दिग्दर्शकांना मोठ्यातली मोठी शिक्षा दिली पाहिजे. असो, दिग्दर्शक सोडा त्यांना पैसा हवा असतो. ते लोकांना भुलविण्यासाठी अशी वासनाप्रधान नाटक निर्माण करतात. पण आपल्या राज्य सरकारला कसे कळत नाही. की अशा अभिनयशून्य व अभिरुची नाटकाला परवानगी द्यावयाला.

आजच्या तरुण युवकावरच आजचा हा भारत देश अवलंबून आहे पण आजच्या तरुण पिढीला वाईट मार्गावर नेण्याचा प्रयत्न चालू आहे. वासनेच्या मार्गानेच आजच्या तरुण पिढीचा मार्ग खुंटत आहे. "वासना" ही प्रबळ इच्छा आहे. तिला उपकवण्याचा प्रयत्न चालू आहे. ह्या वासनाप्रधान नाटकावर बंदी आली पाहीजे ह्यातील काम करण्यास तयार असलेल्या, ह्या नाटकाची "ऑफर" स्वीकारणाऱ्या "जंगली कबुतरांना (कलाकारांना) गोळ्या घालून

ठार मारलेच पाहिजे. ही "बेबंदशाही" थांबलीच पाहिजे हा "हैदोस" थांबला पाहिजे. आज आपणा समोर "एकच प्याला" आहे तो म्हणजे ह्या "आक्रोश" नाटकावर बंदी, बंदी . . .

★ ग्रामीण भागातील स्त्रियाना शिक्षण देणे आवश्यक आहे !

दिलीप जोशी
बी. कॉम. द्वितीय

"जिच्या हाती पाळण्याची दोरी ती जगाचा उद्धार करी" हे आपण मानतो. व जिच्या हातात जगाचा उद्धार करण्याचे सामर्थ्य आहे तिलाच आपण शिक्षणापासून वंचीत ठेवत चाललो आहोत हे बरोबर आहे का?

भारत देश हा खेड्यांनी विखुरलेला देश आहे. येथील बहुतांशी स्त्री-पुरुष ग्रामिण भागातूनच राहतात असे दिसून येते. आणि दिवसे-दिवस भारतात पुरुषांच्या तुलनेत स्त्रियांची संख्या वाढत चालली आहे. परंतू त्या मानाने स्त्रियांचे शिक्षणातील प्रमाण फारच कमी आहे.

भारतात तिला फार मानाचे स्थान आहे. माझ्या मते तर देशातील प्रत्येक व्यक्ती स्त्रीच घडविते. त्यामुळे भारताला प्रगतीपथावर न्यायचे झाल्यास प्रत्येक नारी सुशिक्षित झाली पाहिजे. ग्रामिण भागात मुली शिक्षणात मागे का आहेत हे खालील बाबींवरुन दिसून येईल.

प्राथमिक शिक्षणाचे एकीकरण करण्यासंबंधी केलेल्या पाहणीमध्ये असे आढळून आले कि शाळेत न जाणाऱ्या मुलांपैकी दोन तृतीयांश मुलींचे प्रमाण आहे अजून काही पालकांना मुलींचे ओझेच वाटते कारण त्यांच्यासाठी केलेला शिक्षणाचा सर्व खर्च वायाच जाईल. मुलींना शिक्षण देण्यासाठी सामाजिक निर्बंध देखील आडवी येतात. आपण पाहतो कि ग्रामिण भागात मुलींना घरचेच काम करावे लागते. आजही येथे स्त्रियांना 'चुल आणि मुल' या व्यतिरिक्त पुढे जाऊ दिले नाही. मुलींच्या मातापित्यांची अडचण म्हणजे 'वरसंशोधन' होय.

मी परवा एका ग्रामीण भागातील 'ललिता' नावाच्या मुलीची मुलाखात घेतली. त्यावरुन असे दिसते कि तिची शिकायची खुप इच्छा असुनही ती परगावी जाऊ शकत नव्हती. कारण तिचे आई-वडिल तयार नव्हते त्यामुळे ती शिकू शकत नव्हती ज्या ठिकाणी शिक्षणाची सोय नाही त्या ठिकाणी सोय केल्यास शिक्षणाची पवित्र गंगा घरोघरी पोचली जाईल. जुन्या रुढी-परंपरा मनातून दूर कराव्यात.

प्राथमिक शिक्षणासंबंधी एकीकरण विषयीचा अभ्यास गटाने मिळवलेले आकडेवारी अशी आहे.

शिक्षण	दशलक्ष
प्राथमिक	२८.२०
माध्यमिक	५.९८
उच्चमाध्यमिक	१.९२

लोकसंख्येची टक्केवारी

६७.८
२६.०
१४.२

वरिल विवेचनावरुन असे दिसून येते कि शिक्षणात महिलांचे प्रमाण फार कमी आहे हे असेच राहिल्यास देशाची प्रगती शक्य नाही. स्त्रियांत शिक्षणाची गोडी लावण्यासाठी खालील गोष्टीचा विचार करावा.

स्त्रियांना समान हक्क द्यावेत शासनातर्फे स्त्रियांना उच्च शिक्षणाकडे जाण्यासाठी विशेष व्यवस्था करावी. सुशिक्षित महिलांनी ग्रामिण महिलांना शिक्षण–दानाचे कार्य करावे स्त्रियांना शिक्षणात पुढे नेण्याचे जेवढे प्रयत्न करता येतील तेवढे अवश्य करावे. व भारताला प्रगती पथावर नेण्यासाठी हातभार लावावा.

★ ★

★ युवक व सहकारी चळवळ

औरादकर अरुण
बी. कॉम. (द्वितीय वर्ष)

भविष्याचे शिल्पकार युवकांना समाजरचनेत स्थान देणे हितावह असते. विकास कार्यात, आर्थिक व सामाजिक परिवर्तन, सहकारी संस्था व लोकशाही–साठी युवाशक्तीने सहकारी चळवळीत भाग घ्यावाच शोषणविरहित समाजरचना करण्यासाठी खालील कार्यक्रम पार पाडले पाहिजेत.

युवकासाठी कार्यक्रम :–

१) सहकारी शिक्षण व प्रचार :– खेड्यातून प्रौढशिक्षण दिले तर सहकारी संस्थाचा कारभार लोकाभिमुख होण्यास मदत होइल.

२) आर्थिक दुर्बलांच्या संस्था :– कामगार संघटनेचे उद्देश सफल करणे. कामगाराचे त्यात हित असावे.

३) सहकारी संस्थांचे संघटन :– सर्वच सुशि–क्षित पदवीधरांना नौकरी मिळणे शक्य नाही व्यवसा-याची जिद्द असणाऱ्यांना कर्ज व सल्ला देणे या योजना शासनाकडे आहेत. सुशिक्षित कल्पना तथा कर्तबगार युवकांना या क्षेत्रात भरपूर वाव आहे.

४) विद्यार्थ्यांच्या सहकारी संस्था :– खास विद्यार्थी वर्गासाठी सहकारी संस्था संघटीत करणे त्या यशस्वीरित्या चालविणे हे कार्य देखिल दिसावयास लहान व सोपे असले तरी महत्वाचे आहे. अलीकडेच शाळा व महाविद्यालये व विद्यापीठात या बाबतीत प्रगती झाली आहे. या क्षेत्रात अधिक कार्य करणे शक्य आहे युवक संघटना या बाबतीत पुढाकार घेतली पाहिजे त्यांनी ग्रामिण भागात व छोटया मोठया शहरात विद्यार्थ्यांना व नागरिकांना ऊपयुक्त अशा वस्तुनी योग्य भावात विक्री करणारी सहकारी दुकाणे उघडली पाहिजेत विद्यार्थ्यांच्या अनेकविध गरजा विद्यार्थी ग्राहक सहकारी भंडारामार्फत अत्यंत अल्प खर्चात भागू शकतात गरिब विद्यार्थीना याचा अत्यंत लाभ होऊ शकतो शिवाय सहकारी प्रचार व प्रसार होऊन सहकारी चळवळीची प्रतिमा उजळ होण्यास या पुढे शक्य होईल.

५) ग्राहक सहकार :– युवकांच्या संघटना सर्वसामान्यपणे शहरी भागात संघटित झाल्या आहेत या घटनांना ग्राहक सहकार क्षेत्रात विशेष कार्य करता येण्यासारखे आहे. ज्या ज्या वस्तूच्या बाबतित ग्राह–कांची पिळवणूक होते त्या त्या वस्तूचा ठोक तथा किरकोळ व्यापार ग्राहक सहकारी संस्था हाताळू शकल्या तरी चांगल्या. हे शक्य नसल्यास किमान ग्राहकांचे, शासनाचे तथा समस्त जनतेचे लक्ष वेधणे ग्राहकाच्या प्रतिकार संघटित करणे हे आर्थिक सामा–जिक न्यायाच्या दृष्टीने जरुरीचे आहे. हे विवेचन मोठमोठ्या होटेलातून होणाऱ्या ग्राहकांच्या पिळवणू–कीला लागू आहे. या बाबतित युवक संघटनांनी विशेष पुढाकार घेणे आवश्यक आहे आणि त्या क्षेत्रात चांगले कार्य करु शकतील असे वाटते. केवळ ग्राहक प्रतिकार अपुरा पडला तर आंदोलनाचा देखील मार्ग अवलंबावा लागेल. कारण हा विषय महत्वाचा आहे समाजसेवेचे

हे क्षेत्र महत्वाचे आहे. म्हणूनच या मुद्यावर भर दिला आहे.

६) सहकारी संस्थांत नोकरी :— शाळा, सहकारी संस्था, ग्रामपंचायती अशा संस्थाना समाज-सेवेच्या दृष्टीने देशाच्या विकासाच्या दृष्टीने विशेष महत्वाचे स्थान आहे. आपल्या सहकारी संस्था चांगल्या चालल्या तर जनतेच्या आर्थिक विकासाला नवसमाज रचना कार्याला मोठी मदत होणार आहे आदर्शवादी व ध्येयवेडे व सुशिक्षित पदविधर युवक जर आपल्या सहकारी संस्थांना कार्यकारी संचालक, व्यवस्थापक किंवा सचिव म्हणून लाभले तर संस्थांची कार्यक्षमता गुणवत्ता सुधारण्यास मदत होणार आहे. सहकारी चळवळीत नवे विचार नवचैतन्य उपक्रमशिलता येऊन तीची प्रतिष्ठा वाढविण्यास मदत होणार आहे. अलिकडे व्यवस्थापन झाल्याचा अभ्यासक्रम पुरा केलेले सुशिक्षित पदविधर मोठ्या सहकारी संस्थात अधिकारी म्हणूण येणे संस्थांच्या व चळवळीच्या प्रगतीच्या दृष्टीने आवश्यक आहे. ✦ ✦ ✦

★ भारताची जनगणना

पाटील गणपत सोपानराव
बी. एस्सी (प्रथम)

९ फेब्रुवारी ते ५ मार्च १९८१ ह्या कालखंडात भारताची बारावी जनगणना करण्यात आली. भारतीय जनगणनेची शंभर वर्षे ह्या जनगणनेबरोबर पूर्ण झाली आहेत. १८८१ सालापूर्वी म्हणजे १९६७ व १८७२ साली भारताची जनगणना करण्यात आली पण तिचे स्वरुप तुरळक आणि अनियमीत होते १८८१ साल'पासून भारताची जनगणना नियमीतपणे करण्यात येवू लागली म्हणजेच जनगणनेच्या ह्या क्रियेने आता शंभरी गाठलेली आहे. १८६३ सालापूर्वी देखील भारतात जनगणना झालेली आहे पण १८६३ साली सेन्सस अॅक्ट अस्तित्वात आला आणि १८६७, १८७२, साली शिरगणती झाली नियमितपणे १८८१ सालापासुन ह्या देशात जनगणना करण्यात येत आहे.

वर्ष	लोकसंख्या
१८८१	२३ कोटी
१८९१	२३ कोटी ५९ लक्ष
१९११	२५ कोटी २० लक्ष
१९२१	२५ कोटी १० लक्ष
१९३१	२७ कोटी ८८ लक्ष
१९४१	३१ कोटी ८५ लक्ष
१९५१	३६ कोटी ०९ लक्ष
१९६१	४३ कोटी ९० लक्ष
१९७१	५४ कोटी ७० लक्ष

आता ११८१ सालच्या शिरगणती प्रमाणे ही लोकसंख्या ६८ कोटीच्या वर जाऊन पोहचली आहे. १९५१ ते १९६१ ह्या दशकात लोकसंख्या वाढीचा दर प्रतिवर्षी २.२ टक्के होता तर १९६१ ते १९७१ ह्या दशकात भारताची लोकसंख्या प्रतिवर्षी २.५ टक्केनी वाढली आणि आता म्हणजे १९७१ ते १९८१ ह्या दहा वर्षात लोकसंख्या वाढीचा दर २.९ वाढला.

भारताची लोकसंख्या कोणत्या वेगाने वाढत आहे हे वरील आकडेवारीवरुन स्पष्ट होईल.

१९८१ साली ही जी जनगणना झाली आहे ती १९४८-४९ साली जी स्वतंत्र जनगणना कायदा पास करण्यात आला त्याला अणूसरुन करण्यात आली आहे १९५१ सालचा जनगणना अहवाल हा मागील अहवालापेक्षा अगदी भिन्न स्वरुपाचा होता.

कारण भारताच्या आर्थिक विकासासाठी आवश्यक लागणारी माहीती त्यात गोळा करण्यात आलेली होती लोकसंख्या कमी करण्यात यावी हा

उद्देश लोकांच्या मनावर बिंबविण्याचा हेतू ह्या जनगणनानुसार स्पष्ट झाला. मोजलेली जनगणना बरोबर आहे किंवा नाही हे पुनः पडताळून पहाण्याचा प्रयत्न १९५१ साली झाला. १९४१ साली शिरगणती-चा काळ फक्त एक आठवड्याचा होता तो १९५१ साली तीन आठवड्याचा झाला आणि १९८१ साली तो २५ दिवसांचा करण्यात आला.

१८६७ व १८७२ ह्या दोन सालच्या शिरगणत्या आणि नंतर १८४१ सालापासून झालेल्या शिरगणत्या लक्षात घेता १९८१ सालची ही जनगणना म्हणजे ब्रिटीश राजवटी पासूनची बारावी शिरगणती होय १९६७ साली आणि १८७२ साली जणगणना पूर्ण भारतासाठी झाल्या नाहीत त्या काही भागापूरत्याच अस्तित्वात आलेल्या होत्या. पण १८८१ साली जनगणना पुर्ण भारतासाठी करण्यात आलेली होती व तेव्हापासून दर दहा वर्षांनी नियमितपणे भारतात जनगणना करण्यात येत आहे. घरादारांची संख्या किती खेड्यात व शहरात राहणारे लोक किती देशात गजबजलेले व दाट लोकवस्तीचे प्रदेश कोणते. दर १०० चौ. मी. प्रदेशात लोकसंख्येची घटना किती हे सर्व समजण्यासाठी भारतात दर दहा वर्षांनी जनगणना करण्यात येत आहे.

वरील विवेचनावरुन असे दिसून येईल की भारताची जनसंख्या किती झपाट्याने वाढत आहे. याला प्रतिबंध घालणे भारताच्या दृष्टीने हितकारक आहे.

★★

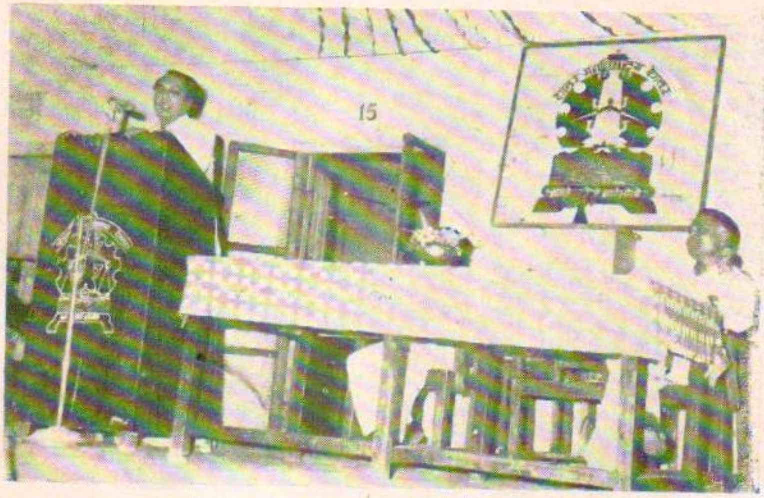

स्नेह संमेलन उद्घाटनाच्या भाषण प्रसंगी प्रमुख पाहुणे
श्री फडणवीस, अध्यक्ष नांदेड जिल्हा ग्रामीण बँक

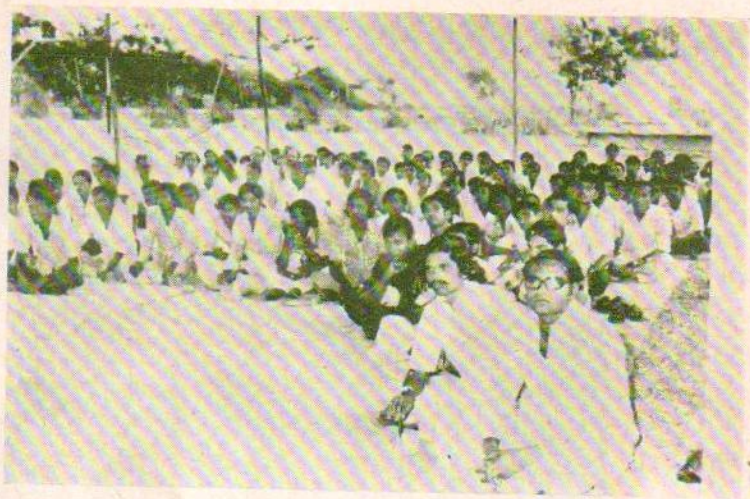

स्नेह संमेलनाच्या आनंद सोहळ्यात सहभागी झालेला
तल्लीन व अनुशासित प्रेक्षक वर्ग

विभागीय सामन्यातील विजयी संघा समवेत प्राचार्य एम. डी. कुलकर्णी, न्यायाधीश श्री विटकर प्रमुख पाहुणे प्राचार्य गोपछडे. क्रीडा प्राध्यापक श्री मांजरमकर.

महाविद्यालयाच्या श्रम-वीरा समवेत प्राचार्य आणि मार्गदर्शक प्राध्यापक समारोप कार्यक्रम.

दि. २-१०-८० रोजी महाविद्यालयाच्या परिसरात रस्ता दुरुस्ती व वृक्षारोपणाचे काम केल्यानंतर महाविद्यालयातील प्राध्यापक, शिक्षकेतर कर्मचारी, संस्थेचे अध्यक्ष दिसत आहेत.

श्रमनिष्ठ सैनिकांचा श्रमपरिहार

दुरितांचे तिमीर जावो !

★ ★

वल्लूर येथे आयोजित रोंग निदान शिबिरात देगलूरचे मानवतावादी डॉक्टर बालकांची तपासणी करीत असताना.

★ ★

◆ ◆

रुग्ण सेवा मंडळाचे अध्यक्ष डॉ. व्यंकटेश काब्दे यांना प्रा. हरिकिशन राठोर एकशे एक रु. चा चेक रुग्ण वाहिका निधीसाठी देत असताना.

◆ ◆

संपादकीय

शिक्षा क्षेत्र मे जिस प्रकार निर्धारित मान दंडों की तुलना में गिरावट आ रही है ठीक उसी तरह महाविद्यालयीन स्तर पर युवा लेखन की स्थिति है ।

इस अरुचि के मूल मे साहित्यिक वातावरण का अभाव, प्रकाशन माध्यमो की असुविधा, उचित मार्गदर्शन और प्रोत्साहन के प्रति अनास्था जैसे अनेक कारण गिनाये जा सकते है। प्रतिकूल परिस्थितियों में भी यथा संभव हिन्दी विभाग संवारने का प्रयत्न किया गया है । मै स्वयं इस प्रयास मे संतुष्ठ नही हूँ तथापि हिंदी छात्र-छात्राएँ अभिव्यक्ति के माध्यम का योग्य उपयोग करेंगी यह आशा है ।

साहित्य के क्षेत्र मे चिन्तन–मनन के साथसाथ अभिव्यक्ति की ईमानदार छटपटाहट भी जरुरी है उसके अभाव में कोई भी सहित्य जिज्ञासू रचनात्मक क्षेत्र में अपनी पहचान स्थापित नहीं कर सकता ।

– कु. सत्यवती साठे ।

◆ संपादन : कु. सत्यवती साठे
◆ मार्गदर्शन : प्रा. सौ जसमा स्वामी

✦ कविताएँ ✦ सुख की तलाश : कु. संध्या तोटावार ✦ बेवफा : रमेश बेमरेकर ✦ संसार रंगमंच है : वीरेन्द्र आऊलवार ✦ तुझे कुछ देना है : वामन बेमरेकर ✦ क्या पाया? : कु. सत्यवती साठे ✦ मनमीत : कु. वंदना मारनवार ✦ क्या आप जानते हैं? अशोक रेनगुंटवार ✦ आंतर राष्ट्रीय अपंग वर्ष : कु. किरण साठे

कविता

सुख की तलाश

जीवन भी क्या जीने के लिए हैं ?
नहीं वह भुगतने के लिए है,
हम सभी तो वह भोग रहे है ।
पीड़ा भी तो हम बर्दाश्त न करते,
लेकिन करना पडता है
क्योंकि सुख का वह एक हिस्सा है ।
"सुख की तलाश" मे तो हम सभी
जुडे गये है एक धागे में
परंतु दुःख से तो हम अभागी हैं ।
जीवन के काँटे हमारे लिए चुभते है,
मगर नाजुक से गुलाब को भी
काँटो मे रहना पडता है ।
लेकिन हम यह भूल जाते है
क्योंकि आदमी भुलाभटका मुसाफिर हैं ।

कु. संध्या तोटावार
बी. कॉम. (प्रथम)

● ●

बेवफा

ओ ! बेवफा
सुना था हमने
कि वफादारी
रहती है प्यार में
मगर हम जो
बदनसीब निकले
वो वफादारी
हमे प्यार में भी न मिले ।

रमेश बेमरेकर
१२ वी कला

तुझे अगर कुछ देना है !

हे भगवान ! तुझे अगर कुछ देना है तो,
मुझे सिर्फ वो विश्वास दो ।
जिसके बलपर मै तुम्हें श्रद्धा के फुल चढाऊ ।
हे भगवान ! तुझे अगर कुछ देना है तो,
मुझे सिर्फ वो शक्ति दो,
जिसके सहारे मैं औरोंका दुःख मिटाऊ ।
हे भगवान ! तुझे अगर कुछ देना है तो,
सिर्फ मुझे ऐसी नजर दो,
जिससे मैं बुराईयाँ परखलूँ,
और समाज के दुश्मनों से निपट लूँ ।
हे भगवान ! तुझे अगर कुछ देना है तो,
मुझे सिर्फ ऐसा मन दे दो,
जिसके सहारे मै तुम्हारा चितन कर लूं ।

वामन बेमरेकर
बी. ए. (तृतिय)

★ ★

संसार रंगमंच है !

यह संसार रंगमंच है ।
खेल है, मायाजाल है
न फँसो इस मायाजाल में कभी
कुछ रखो अपना अस्तित्व भी
याद रख इस सचाइस की
मौत है अमानत मालिक की
न गर्व कर निज मन है
नष्ट हो जाओगे एक क्षण में
याद रख बात बापू की
जिन्होने दिये सूत्र शांति के
सत्य, अहिंसा की सूत्र हम
पालन करेंगे नित्य हम ।

वीरेंद्र आऊलवार
बी. ए. (तृतिय)

कु. सत्यवती साठे
बी. ए. तृतिय

★ क्या पाया ?

कहानी :–

सुधा हमेशा सोचने लगी थी। आज सुधा अपने गत्जीवन के बारे में सोच रही थी। उसे याद आ रहा था वो "युथ फेस्टी" जिसमें सुधाने पहिली ही बार नाटक में भाग लिया था। वो अपने इस कला में सर्वोत्कृष्ट भूमिका कर के उसने "व्यक्तिगत" पहला 'प्राइज' मिलने का सम्मान प्राप्त किया।

नृत्य में तो सुधा अपने 'स्कूल लाईफ' 'स्टेट में प्राईज' मिल चूकी थी। यहाँ भी वो सर्वप्रथम आई और उसे एक सिल्वर कप भी प्राप्त हुआ। उसके मातापिता अपने बेटी की कला को हमेशा उत्तेजन देते थे आज उन्हे सुधा की सफलता पर बहुत ही खुशी पायी।

सुधा अलग-अलग कार्यक्रमों मे सम्मिलित होकर अपनी कला औरोतक पहुँचाती थी। सुधा फिल्मजगत तथा रंगभूमी की प्रथित यश अभिनेत्री होने का ख्वाब देखती थी। उसे अब रंगभूमीपर भूमिकाएँ मिलनी लगी थी। ऐसेही एक "स्टेट लेव्हल की ड्रामा कॉम्पिटिशन चल रही थी।

इस बार सुधा की तरह ही एक गुणी और सम्मानित कलाकार इस कॅप स्पर्धा में हिस्सा ले रहा था। उसका नाम था–सुनिल भिडे ! ड्रामा देखने फिल्मजगत तथा रंगभूमी के प्रसिद्ध लोग आ रहे थे। इस स्पर्धा में सुधा के और सुनिल के भाग्य से उनको ही प्रथम पारितोषीक मिल गया। दोनों को वह पारितोषीक बांट के देना पड़ा।

काल चक्र बदलता जा रहा था। आज 'सुनिल' तथा 'सुधा' फिल्मजगत की चोटी तक पहुँच चूके थे। उन दोनो की जोडी पूरे हिंदूस्थान में मशहूर हो चूकी थी।

एक दिन सुधा और सुनिल ने शादी कर लेने का फैसला किया और दोनों ने शादी कर ली।

पैसा मनुष्य को ढला देता है। अपनी सफलता पर सुनिल को कभी–कभी गर्व होने लगा। अपनी सफलता के साथ उसने अपने पास क सं.बिल्डींग्ज, फ्रीज आदि सामानों का जथ्था भो बांध रखा था। सुधा भी अपने पति को सहयोग के साथ अपनी पुरी कमाई भी देती थी।

सुधा और सुनिल का यह प्यार भरे सुखी संसार को एक ढब्बा लगा था। सुनिल अपने 'एक्साईटमेन्ट रिलीफ' के लिए थोडी–थोडी शराब पिता था। पर उसका यह व्यसन धीरे-धीरे बढते जा रहा था।

सुनिल अब अपने पुराने दिनों की तरह तीन शिफ्टस न करके एक ही शिफ्ट करता था और अपना आधे से जादा समय शराब पीकर नशेमे गुजारता था।

सुधा उसकी इस हरकतों से परेशान होती थी। सुनिल अब पीकर सीधा अपने घर न आकर खंडाला स्थित मकान में जाकर सोता था। और दुसरे दिन घर आता था।

एक दिन ऐसा आया जिससे सुनिल को बहुत बडा अघात मिला। नशे में सुनिल एक गजल गाते खंडाला जा रहा था। अचानक ही सामने से एक ट्रक सुनिल ने देखी उसने अपनी ड्रायव्हिंग पर कंट्रोल करनेका प्रयास किया किंतु वो सफल न हो सका।

सुनिल को जब होश आया तो मालूम हुआ कि उसका एक हाथ टूट गया था। अब उसे कौन भूमिका देगा ? उसदिन के बाद सुनिल ने शराब छोड दी, पर अब क्या फायदा। ? सुधा ने सुनिल को संभाल लिया और वह अब खुश हो गई थी क्योंकि सुनिल की शराब छूटी थी और एक तरफ से दुःखी थी की सुनिल का एक हाथ टूट गया था। मगर उसे पहले का सुनिल मिला ला।

★ ★ ★

★ मनमीत

कु. वंदना मारडाणवार
बी. ए. (द्वितीय)

हवा के झोके बालों के साथ झूम-झूम कर खेल रहे थे और मैं उनकी उनके शरारत से परेशान बालों को संभालते-संभालते परेशान हो गई थी। तब भी खिडकी बंद नही करती बार-बार खिडकी के बारी में से बाहर झांकती हुं। हवा के पन्जो से अपने बालों को बचाने के लिए अपनी सभी लटे इकठ्ठा करके उनपर रुमाल बांध देती हूँ। फिरसे वही सिलसिला शुरु और मैं सृष्टी के अप्रतिम मौसम को देखने में मगन हो जाती हूँ। यूं कहो मेरी आंखे, मेरा मन देखने के लिए मजबूर कर रहे हैं। हरेभरे वृक्ष डुलते नजर आ रहे हैं। जैसे ही महाराष्ट्र बॉर्ड्री खत्म होकर मध्यप्रदेश की सडको पर हमारी बस चलने लगती है तो सारा नजारा ही बदल जाता है। खेते और सडके ताम्र नजर आने लगते हैं। आम के वृक्षमें मई महिने में भी कच्ची छोटी-छोटी कैरिया दिखाई देने लगती है। सब की महाराष्ट्र में मई के आखरीतक तो आमों का मौसम खत्म होने लगता है। लेकिन मध्य प्रदेश में जून-जूलै महिने में हमे पके आम का मौसम दिखाई देने लगता है। जिधर-उधर घाटियाँ, नंगे बुझे वृक्ष दिखाई देने लगते है। ताड के बांस के वृक्ष उन दृष्यों को और भी भयानक बना देते है। ऐसे में एक लडकी मेरे पास आकर बैठ गई और एक गहरी सांस छोडती है मानो किसी काम से निपट आयी हो। या फिर मुसीबत लघकर निकली हो। मैं उसकी तरख सरसरी एक दृष्टी डालकर अपने में गुम हो जाती हूँ। पर उस लडकी ने खुद होकर अपना परिचय दिया। मेरा नाम रिटा तिवारी भोपालमें मौलाना आझाद कॉलेज में बी. ए. सेकंडियर में पढा करती हूँ। मैंने भी अपना परिचय करा दिया। और भोपाल जानेका प्रयोजन बताया। मुझको उसके बातों से लग रहा था कि वह बहुत बाते करती हैं। वे पुछेहो सबकुछ बताए जा रही है। मैंने कहा, भोपाल मेरे लिए नया है मेरे पास मेरे भैय्या का पता तो है' पर ना जाने मुझे कुछ अभीसे घबराहट हो रही है। मैंने तो अपनी काकाजीसे बडे जान के साथ कहा की. मांडवी से भोपाल केवल पाँच घंटे का रास्ता है और अकेली ही वहाँपर चली जाऊंगी। मेरे यह कहनेपर रिटाने कहा कि मैं तुझे घर ढूंढनेमें मदत करुंगी। वैसे अपनी बस भी वहाँसेही गुजरती है। आगे का पता क्या कहा तुने। मैंने कहाँ गोविंदपुरा एच. एल. कॉलनी एन. बी. एड. एच. एन. १३२ (सेकंड सेक्शन) अरे बापरे ! एच एल. कॉलनी मे कोई नया जावे तो पागल ही हो जायेगा। वहाँ पर इतने सेक्शन हैं जैसे क्लासवन ऑफीसर के अलग. इंजिनियर के

अलग, और मजदुरों के अलग और भी कई विभाग लेकिन सब के घर एक समान। फिर भी मैं तुझे घर ढुंढने में मदत करुँगी। बातो–बातों में रिटा ने मुझे यह भी बता दिया कि अगले स्टेशन से उसका भाई चढ़ने बाला है। उसका नाम मिथलेश कुमार हैं। मैं यह सुनकर सन्न रह गयी कि वह फौजी ऑफीसर है। क्योंकि मैंने पहले कई बार सुन रखा था कि फौजी मिल्ट्रीवाले लोग लडकियो के बारे में बहूत खराब खराब होते हैं। उनकी नजरों में वासना होती है। वे भुखे नजरोंसे लड़कियो को देखते है। यह सोच ही रही थी की एक सुन्दर नौजवान लडका बस के सामने के दरवाजे से प्रविष्ट हुआ। और सिधे हमारी ही सीट के पास आकर रुक गया। रिटा ने अपनी शबनम गोद में उठा ली और उसे जगह दी। मुझे समझने में देर न लगी कि यह रिटा का वही भाई है जो उसने अभी अभी उसका जिक्र किया था। थोडी देर में ही रिटाने उसे मेरा परिचय करा दिया। 'यह 'रचना' जो महाराष्ट्र की रहनेवाली है और यह भोपालमें भाई के पास जा रही है। इतना कुछ होवे जबतक मैंने उसके चेहरे को अच्छी तरह देख लिया और उसके बारे में कुछ नर्क बांधे। स्टेशन नजदीक आया वैसे मैंने औपचारिकता से कुछ बाते भी कर ली। बस बीच मिथलेश ने मुझे मोहित कर लिया था इसलिए मै उसके हर बातोंमे बिना सोचेसमझे हा में हा मिलाती रहीं।

मै अपने भैय्या के घर पहूँच गई। रिटा होने के कारण मुझे ढुंढने मे कोई दिक्कत नहीं हूई। दुसरेही दिन मिथलेश हमारे घर रिटा के साथ आ धमका। मेरी शरीर में तेजीसे बिजली दौड गई। पसीने से तर शरीर नेरे मुँहपर ताला ही लगा दिया। उसके 'हॅलो' का जबाब तक मैंने नहीं दिया। मै घबरा गई। मै पहली बार भैय्या के पास आयी थी। उनके सामने मै किसी भी बात को लेकर लज्जीत नहीं होना चाहती थी। अभीतक मैंने भाभी को भी मिथलेश तथा रिटा के बारे में नही बताया था। मेरी अवस्था को जानकर मिथलेश ने खुद अपना परिचय भैय्या और भाभी से कराया। यह तो बडी भाग्य की बात हूई कि मि. तिवारीजीको भाभी जानती थी। उनकी बहन भी वही लिलो' थेटर के पिछे रहा करती थी। फिर क्या चाय-नाश्ता हूआ उसी फुर्तीसे मिथलेश और रिटाने मुझे शहर घूमनेकी इजाजत माँग ली। वैसे भैय्या को छुट्टीया नहीं थी क्योंकि उन दिनों उनके ऑफिस मे बहुत काम रहता था। इसलिए भैय्या ने उनके साथ जाने की अनुमती दे दी। मैंने भाभी को चलने का आग्रह किया लेकिन उसने काम होने का बहाना लेकर टाल दिया। लेकिन मैं भैय्या और भाभी के उलझन का कारण नही बनना चाहती थी। इसलिए भैय्या का दस बरस का लडका 'सुबोध' को साथ ले लिया। टॅक्सी से चल दिये। मिथलेश सुबोध से बहूथ घुलमिल गया था। लेकिन मैं उसे सकूचा रही थी। बाते हंसी–मजाक करते वक्त मेरे संस्कार आडे आ रहे थे। जबकी रिटा की सहेलीया बढचढकर हंसी मजाक का मजा ले रहे थे। मैं कुछ खोई–खोई दिखाई दे रही थी। यह बात मिथलेश ने भांप ली वह मुझे खुष करने के लिए मेरे मन-पसंद विषयपर बाते करने लगा। मुझे सैनिकी प्रशिक्षण शिबीरोंके बारेमें बहूत जानकारी दी। उस प्रशि–क्षण दौरान हुई मनोरंजक बाते बतलाई ऐसेमे मुझे वह बात याद आयी कि मैं सहेलियोंके साथ सैर–सपाटे के लिए गई थी तब हमारे बीच भावी जिवन–साथी की बात छिडी थी। लगभग सबने डॉक्टर इंजिनीयर, प्रोफेसर की चाह थी। केवल मैंने ही कहा था कि, मुझे सैनिक मे सदैव श्रद्धा रही है। मैं समझती हूँ कि सैनिक देश और जाती के लिए सबसे बडा बलिदान करते हैं। जीवन का एक ऊंचा लक्ष रखते है। उनके जीवनमें चुनौती होती हैं। मुझे सैनिकों के ड्रेस बडे अच्छे लगते हैं। इसलिए मैं मेरा जीवन-साथी का हक्क केवल मिल्ट्रीमन को ही दुंगी। सबकी आखोमें अजीब भाव तैंर गये थे। लेकिन मेरी श्रद्धा मेरा निश्चय तो अब विश्वास में बदलने लगा। जबसे मिथलेश को देखा।

हम एक-एक करके पुरा भोपाल देख चुके अब केवल 'बिरला मंदीर' और सचिवालय देखने

बाकी था । वैसे मुझे शहर कुछ खास पसंद नहीं आया बहुत पुराना शहर हैं । पुराने घर पुराने बस्तियाँ केवल 'बिरला मंदीर' रोड की आबादी नई लगती है । वहाँ के पहाडी का स्थान हमारे आकर्षण का केंद्र बना था । एक दिन हम सब उस पहाडीपर चढने की शर्त लगाई । मुझे पहाड चढने में काफी दिलचस्पी थी इसलिए सबके आगे बढ गई । सबने थक ने के कारण एक पेड के निचे घेरा जमाया । मिथलेश के चेहरे पर भी थकान नजर आ रही थी । वह भी पेड के नीचे आराम करना चाहता था केवल मेरी खातिर वह हिम्मत बटोर रहा था । मौके का फायदा उठाकर मैंने झट मिथलेश पर चुटकी ली कि फौजी लोग कभी नहीं थकते । लेकिन वह मुझसे इस बातपर नाराज हो गया । इसलिए वही बैंठा रहा । मैं आगे बढ गई । चोटीपर चढने से मुझे मिला-मिला अम्बर हाथमें आयेगा ऐंसा लग रहा था । सूर्य–किरणो कि पिली धूप मेरे चेहरेपर आनेपर मुझे सांझ होने का अहसास हुआ । तभी पिछेसे मिथलेश की आवाज आयी । वापस जाने के लिए मिथलेश मुझे बुलाने आया था । मिथलेश अभी भी गुस्से में था मैंने सारी सहेलीयों के सामने अपमान किया था इसलिए उसकी माफी माँगी । हलकीसी मुस्कान के साथ उसने मुझे माफ कर दिया । इसी बीच उसने अपने प्यार की अभिव्यक्ती की । मैंने भी पलके झुकाकर स्विकृती दी । लेकिन मन ही मन लग रहा था इसकी परिणती क्या होगी ।

सात दिन कैंसे निकल गये ये मुझे मालूम ही न पडा । ब्रहस्पतीवार को मुझे वापस जाना था । स्टेशनपर भैंय्या भाभी और रिटा छोडने आये थे । कल ही मिथलेश ने बताया कि उसे एक शिबीर अटेन्ड करनेकी हैं । वह स्टेशन नही आ सकेगा । लेकिन मेरी निगाह बार-बार उसे ही ढुंढ रही थी । इसी विचारों का चक्र चल रहा था तभी लम्बे लम्बे डग भरता हुवा वह आ गया । शरीर मे खुशी की सिहरन दौड गई लेकिन मिथिलेश के चेहरे पर कुछ परेशानिया कुछ वियोग की भावना नजर आ रही थी । वरना हमेशा मिलते ही अपना मुंह दम भर के लिए भी न बंद करता कुछ न कुछ बकते ही रहता । लेकिन आज 'हमे मिले बगैर जा रही हो इस वाक्य के सिवा कुछ सुनने ना मिला । उसने भैंय्या-और भाभी की नजर बचाकर मेरे हाथ मे एक लेटर थमा दिया । और गाडी स्टेशन छोड चूकी ।

बारिश धरती को नई तरह से परिचय आज सबेरे से करा रही थी । छोटे छोटे बूंदे धरती पर बरसा रही थी और धरती भी उस दोस्ती का उपहार खुशबू का ढेरा आकाश तक पहूँचा रही थी । उस चीत–परिचीत सुगंधने मुझे वास्तविकता का आभास दिया मुझे मिथिलेश के खत की याद अई । पूरा लेटर पढने के बाद कारण समझ मे आया कि भैंय्या और भाभी ने स्टेशनपर हमेशा की तरह हास्य द्वारा स्वागत क्यूं नही किया । मिथिलेश ने भैंय्या के सामने पिताजी को हमारे संबंध मे सुचित करने की बात कही थी । लेकिन भैंय्या के पास इतनी हिंमत कहा थी कि आंतर–जातीय विवाह की बात पिताजी के सामने छेड सके । इसी कारण वे मिथिलेश से आँख तक मिला नही पा रहे थे ।

मैं समझ रही थी कि विरह की भावना वेदना जो उसकी बोलती बंद कर दी है लेकिन लेटर पढने के बाद मालूम हुवा कि वह दुःख का आवेग था जो मेरे लिए उसकी जुबान हमेशा के लिए बांद दी थी ।

★ क्या आप जानते है ?

अशोक रेनशुंटवार
बी. कॉम. तृतीय

भारत में सबसे बडा, छोंटा. उँचा तथा लम्बा.

सबसे उँची चोटी – माउंट गोडविन (२८२५० फीट)
सबसे लम्बी नदी – ब्रम्हपुत्र
सबसे ऊँचा झरना – जोगया गरसोप्पामैंसूर (९६० फीट)
सबसे बडी झील – वूलर झील. काश्मीर
सबसे बडा राज्य-क्षेत्रफल में – मध्यप्रदेश
सबसे बडा राज्य जनसंख्यामे – उत्तर प्रदेश
सबसे अधिक आबादीका नगर – कलकत्ता
सबसे घनी आबादी का राज्य – केरळ
सबसे लम्बा सडक का पुल – सोन नदी का पुल
सबसे उँचा दरवाजा – बुलब्द दरवाजा (१७६ फीट)
सबसे लंबी सुरंग – जवाहर सुरंग (जम्मू-काश्मीर)
सबसे बडा अजायबघर – कलकत्ता अजायबघर)
सबसे बडा चिडीयाघर – जूलोजीकल गार्डन्स कलकत्ता
सबसे लंबी सडक – ग्रांड ट्रक रोड (१५०० मील)
सबसे बडा डेल्थ – सुंदर वन (८००० वर्ग मील)
सबसे उँचा मीनार – कुतुबमीनार. दिल्ली.
सबसे बडा रेल्वे पुल – सोन नदी का पुल (बिहार)
सबसे उँचा बाँध – भाखरा बाँध
सबसे लंबी ट्रेन – राजधानी एक्सप्रेस. दिल्ली से कलकत्ता
सबसे बडी कृत्रिम झील – गोविंद सागर, भाखरा
सबसे अधिक वर्षा का स्थान – चेरापुंजी (मेघालय)
सबसे बडी मस्जिद – जामा मस्जिद, दिल्ली
सबसे बडा गुम्बज – गोल गुम्बज. बीजापुर
सबसे अधिक वनों का राज्य – आसाम
सबसे बडा रेगिस्तान – थार (राजस्थान)
सबसे उँची मूर्ति – गोमतेश्वर की मूर्ती, मैसूर १५६ फीट
सबसे बडा गुफा मंदिर. कौलाग मंदिर, एलोरा
सबसे बडा कोरीडोर – रामेश्वर मंदिर (४०० फीट)
सबसे बडा पशुओं का मोन – सोनपुर येला (बिहार)

★ आंतरराष्ट्रीय अपंग वर्ष-१९८१

कु. किरण साठे
११ वी विज्ञान

जिस प्रकार आंतरराष्ट्रीय महिला वर्ष. बालक, वर्ष मनाये गये उसी तरह से १९८१ यह साल युनो ने अपंग वर्ष जाहीर किया। इस साल में अपंगों के लिए सरकारने नवीन योजनाओं का निर्माण किया। अपंग के लिए सरकार खुद भी बहुत प्रयत्नशील रही है।

अपंग या अर्थ किसी भी व्यक्ति के शरीर को एक भी अवयव में कमी हो। ऐसे अपंगों के लिए हम क्या कर सकते है ? समाज की उपेक्षित नजरों का सामना अपंगो को करना पडता है। उनमे यह भावना दृढ होती जाती है कि अपने में कुछ कमी है। हमें उनकी यह भावना दुर करने का प्रयास करना जरुरी है। समाज उनके साथ बेरुखी से व्यवहार करता है। उस व्यवहार को, बर्तीव को बदल कर नया दृष्टीकोन समाज को देना जरुरी हैं। समाज पर भी अपंगोका दायित्व रहता हैं यह भावना समाज को देना भी उतनाही आवश्यक है।

उनके लिए हम कास्प जैसी संघटनानों की स्थापना करना अनिवार्य है। कास्प – कम्युनिटी एक अँड स्पाँनरशीप ऑफ प्रोग्रॅम इस संघटना द्वारा अपंगोके लिए अनेक कार्यक्रम लिए जाते है। उनमें अलग-अलग स्पर्धाओंका समावेश रहता है। कास्प यह संघटना अपंगों मे जीवन के प्रति नया दृष्टीकोन देती है। उनकी जीवन के प्रति जो उदासीनता है वह दुर करने का प्रयत्न करती है। जीवन जीने के लिए अदम्य आकांक्षा को निर्माण करती है।

अपंगो को उदर निर्वाह करने के लिए उनके सुविधा से उन्हे व्यवसाय देने आते है। जैसे वे बुक-स्टॉल चला सकते है। टंकलेखन कर सकते है। ताकि उनके मन मे अपंगत्व की भावना जो दृढ है वह कम हो। उन्हे अपना बोझ औरों पर हैं उनपर हम बोझ बनकर जीते है। यह भावना निर्माण न हो। स्वयं जीवन जीने के लिए आत्मप्रेरित और निर्भर बने यही एक दृष्टीकोन उनमें उभरना जरुरी है।

समाज की दृष्टी अपंग के लिए सहानुभूतीपूर्ण रही और जीवन जीने के लिए उनमें प्रेरणादायी रह सकी तो इस अपंग-वर्ष का यह बडा फायदा होगा।

बापू के सपनों का भारत, 'एक पौधा एक हाथ'

जीवेसी शरदःशतम्

संस्थेचे अध्यक्ष श्री पोशट्टी उन्ग्रतवार
गांधी जयंती प्रसंगी वृक्षारोपण करीत असताना

तेथे कर माझे जुळती !

□

शहापूरचे आदर्श शिक्षक
यांचा गौरव समारंभ
प्राचार्यांचे हस्ते.

□

⊙

वक्त दशसहस्त्रेषु !
एका रंगलेल्या
परिसंवादाचा आस्वाद
घेणारे श्रोते.

⊙

Editorial

It gives me much pleasure to place Abhivyakati in your hands.

English is the most the most Important language through which westeru Knowle dge has come to us 9t is still very Important link language in India. we are glad that the Srudeuts responded well to our appeal.

A few respres entative articals are included in this number.

Iam Sure that the readers will appriciate the efforts of the Srudents.

– Gaikwad S. R.

Editor : Gaikwad S. R.
Adviser : Prof : Pandharinath Landge.

✦ **National Cadet Corps :** Ranvirkar. ✦ **Indian Villages :** Waghmare T. P.
✦ **Water Pollution :** Laxmikant Deshpande. ✦ **Optimism :** Ganpat Sonkamble
✦ **The aim of Educatiou** : Taklikar L. K. ✦ **Patriotism.** Gaikwad S. R.

"National Cadet Corps"

Jr. under officer
Renvirkar P.
B. Com. IIIrd year

'National cadet corps' is going to celebrate it's 32nd Anniversary on Nov. 30, 1980. The object of Ncc. is to develop the qualities of leadership, character, spirit of sports manship and ideal of service. Ncc girls cadets training to creat a sense of patriotism, self-confidence, self-relance and discipline in the youths of the country. Ncc cadets are very prompt Ncc consists of three divisions viz, senior, junior and girls. The senior and junior divisions are composed of three wings Army, Navy and Air force.

Ncc training is going to college students with a view of developing in them officer-like qualities and enabling them to obtain commission in the armed forces.

Participation in Ncc was made compalsory for all able bodied male collage students in 1963. The strength of the Ncc as on 31-7-66 was 13.10,700. now the strength of Ncc cadets is increased.

Some of our college cadets attended Jalna camp under the leadership of capton D. R. Sathe. their guidence is very useful. Ncc cadets were trained in drill, weapon training, civil defence, first-Aid, hygiene, sanitation training during out stay at Jalna camp.

Militory history and Geography are taught by Jco's, Nco's, who otherwise are not required to know these subjects. we achieved fantastic results in the Jalna camp and the team sucessfully returned to Degloor.

Indian Villages

Waghmare T. P.
B. A. IInd year

India is a country of villages. There are 575725 villages in India. 80·/. people live in village. A village is a central point of any activity and culture if we want to see real India we must go to the villages. A village is back bone of Indian development. There are very bad systems like casteism ignorance, illeteracy and blind belief.

There is poverty in villages averages farmers are very poor. Their basic needs are food, shelter and clothes. They also are not sufficient in villages. Their main occupation is to do work on field. Indian agriculture is gambling with monsoon. If the rains are favourable a good crop is raised and average villager is happy. But it seldom happens. There are any industries like small scale and cottage industries. woman education is very less in villages. They lead their life under the control of their father or husband. But it is not good now adays woman education is very essential. woman are architect of our new generation. If woman are educated they will creat a good generation. otherwise not. Indian farmer uses out-of-date tools of agriculture and human energy is wasted in less satisfactory results.

We ought to change the view of Indians farmers about their profession unemployment is also a burning problem these unemployed youth may join the auntisocial for communal groups, and creat anew burning problems like roit agitation. But it is not good to our society and nation. If we want to develop the nation we must keep in mind the Gandhian slogan, "Go back to the village"

Water Polution

Deshpande Laxmicant
B. Sc. IInd year (Bio)

Now in the world, pollution is doing a lot of health hazards and a check is essential to save the human civilization from destruction. now a days, total population and its cost can be determined by knowing the loss of resources through unnecessary wasteful exploitation, cost in its control and the expenses

on maintenance of human health. It has been observed that there is an alarining increase. In mortality and sickness from environmentally concerned respiratory disease mental disorders, gastric Ill-effects and cancer.

Pollution may be defined as an undersirable or harmful change in the physicochemical or boilogical characteristic of the biosphere i. e. iand, air or water, which adversely affect the human life and cultural assets. The pollutions are necessarily by products of the industries or other human's make. Thus pollution me be sesulted by the over production of individuals and their increase in per capita consumption leading to the depletion of available stock supplies.

Water is very important factor in human life. water is polluted by defferent factors i. e industrial sewage water radio-active element ect.

Drinking water is made available from river i. e. water per coiate through the ground. The waste material is disposed by man in rivers, lakes, oceans, wells, which cause water pollution. Due to this dispersal man suffer from different disease like cholera, Typhoid, dysentry water pollution also occurs due to addition of sulphate, Nitrate, chlorides which came from house hold sewage.

These elements cause the growth of algae. This algae consume or from water and produce Toxin substance. The wastages from different factories are mixed with water and water get polluted. Agriculture pesticide, funancide, and fertilizers are also the main source of water pollution. The fertilizers are mixed with water during rainy season. The oil industries prodnce inorganic substances which are also mixed with water and water get polluted. In well developed countries different radio-active substances are utilized for research work. The biproducts of these radio active elements are disposed in ocean. This polluted water if taken by man he suffers from disease like cancer and paralysis man is also one factor which pollus water by washing the clothes ect.

The problem of water pollution is great in big cities like Bomby Calcutta etc. To prevent the water pollution different schemes are adopted by the government.

1) The construction of good water, reservoir and sptictanks, oxidation ponds, filter beds.

2) All the sewage water polluted in a big tank and this sewage water undergo different chemical reactions like oxidation by which all organic matters are disposed in biproduct. These biproducts are useful for men.

3) Some times for rhe disposal of solid material some bacteria are applied The bacteria are chemosynthetic bacteria which breaks solid organic matter in to liquid form' organic matter again undergoes chemical reaction and bi product are obtained which are utilized for man kind.

4) Some chemicals are aiso used for purification of water. These chemicals

are bleaching powder, kmnou [pottarilum permagnet] Allium ect.

Water is very important factor in our life. So there is need to use water very carefully.

Optimism

by- **Sonkamble Ganpat Bhimrao**
B. A. IIIrd year

The life of the average man in general is nothing but a chain of hopes and disnppointments. our dreams seldom come true. success is a chance dis appointment a certainty. under these conditions the average man has to live his life, and hence it pays to be optimistic.

We should always hope for the best and at the same time pepare for the worst. our life is not a bed of roses but formost of us it is a bed of throns. Then is life worth living ? It depends on the livers.

Optimism helps us to live life successfully and happily. The eream of the glorious success of tomorrow enables and encourages us to face the unhappy facts of today and thus leads us forward on and on till we win the battle of life.

Optimism gives us inspiration to make further efforts, in the foce of current failures and this way leads us to action and through it to the final victory in the long run.

Pessimison is a course. It discourages us from the current course of action and takes us to in action and thus. in the long run to failuref so it should be avoidep like a deadly disease. I call it deadly disease because it spreads from person to person and hence to company of a pessimist also may be avoided, as for as possible.

Hope is the balm of nature tnat kills the pain and makes us active in our life. If enables us to under go the dangers and difficulties of life with a brave smile on our lips and takes us to final victory. so let us cultivate hope, the magic want to suocess in life. Be always hope ful and never never, never give up tiil you win.

"We live in deeds, not in years"

by- **Waghmare H. Z.**
B. A. IIIrd year

The beautiful epigarm is an epitome of the rich experience and wisdom of some philosopher. when we probe in to hidden depth and realize its full meaning, we feel anured that it is none of the major trouths of life what is life ? Is it living and growing like a tree ? or is it blossoming like a flower ? The cruxe of problem is, is like to be counted in terms of years or in terms or deeds ?

The answer is that life is to be counted ricn or poor according to the richness or poverty of our deeds and not merely by counting our years. If you can't by the number of years may be called the greatest man amongest us and the young man like pitt has no title to greatness at all.

But there is a lot of difference between what we call life and existance, Existance is merely growing up in years, much in the same way as tree grows year after year and as the graps grows in the field. Life without aim, ambition, or good deeds in merely an existance, where as, life with high and noble aims and ambitions, crowded with deeds and events, full of movement and vigour, is real life. The real life is measured not by the number of years. but by the heroic, bright and good deeds we do, such a man may only iive. For thirty years but he is a man. For the rest we might say "God made them, there fore let them pass for men" shelly, the lyric lord of England, lived for barely thirty years, but he was a man, where as you will find old village women and old men scoring un beaten century in years. but are they men and women in the sense that shalley, Napleon. Nelson and Florence Night ingle are ? why not Because we measure life's richness and greatness not in terms of years but in terms of deeds.

Turning over the prose and the cons of this proposition brings us to an irresistible conclusion that beauty or glory of life has nothing to do with years. The beautiful rainbow is seen for a minute in the sky but it lives in our heart long after it dies away in the sky. we estimate the utility of a tree, not by the number of rotten or green leaves it has on it, but by the fruits. It bears, similarly, We estimate the greatness or smalness of our life by the good deeds and noble events done during our time.

We might live to a ripe old age of hundred or odd move, but it is an eventful, colourless, dull, prosaie struggle of earning bread sleeping and awakening day after day, working monotonously like machine, it is exis-

ting like grass and vegetable, it on the other hand. life is full of events. good, noble and heroic deeds, if there is some life in life, some adventure vim, pep and vigour in it. It does not matter how young in year we are,

We live at real life.

An eventful life, crowded with glorious events is better than an age without a deed. An oak tree or a Bun yan tree lives for years. A small fargile rose lives for a day. who would besitate to say that a rose is more beautiful than an oak tree as poet has said, life is not growing like a tree, life is living and doing deeds.

The aim of education

By- **Taklikar L. K.**
B. A. IInd year

The layman or the man-on the street thinks of education in terms of its earning value. He goes through his matric or B. A because, he believes that would gain him a good job. Shall we call this a "Bread and Butter" theory of education ? To a layman the aim of education is to get anice job in government or munciple service.

The educationist, however, looks upon education from altogether a different point of view. To aim education is not means to see king a job, but it is a cultural training of the head and the heart. Education is meant to develop all our latent power of correct thinking and feeling. To an education is the aim of education is neither to enable a man to read a newspaper nor to deliver learned lectures from the pulpit, nor to secure a permanent service with benefits our promotion, pension or provident fund. Education is not some trick which enables you better your bread on both the sides when other man can get only unbuttered bread. Education is not to be a valued in terms of rupees, annas and pies. Nor should it be looked upon as a training for morality. The aim of education is not to make us moral men. If parent insist that education should make their children moral, they should better send them to the churches not to schools. Education neither makes a man moral or immoral.

There is another barren theory of education, which tells us that know-eledge is to be had for its own sake. This is other words, mean that the aim of education is to make us intellectual gaints. knowledge can never be an end in itself, it is ameans to understand and like life better. The aim of education is to

make un gentlemen or ideal citizens.

But unfortunately, the education which is imparted in our schools and colleges is only apathetic attempt to train our memory. Our educations is not a test of intelligince but atest of memory. The present education system only succeed in creating so many human parrotts.

The whole educational system needs to be overhauled. wherein the nuisance of examination should be reduced to a minimum There should be a bifercation of studies after some cultural foundation is given to a student. As Newman suggested, education should be divided as 1) useful and 2) liberal. The useful education is technical education like engineering, medical etc. which is useful for earning bread. Liberal education is only cultural training to develop ourselves.

The ideal type of education is that which enable a man to fulfil all his duties of life intelligently and to live his life in the best possible manner with new man we might say, the aim of education is neither to make a man a catholic or protestant, nor a graduate nor a human encyclopaedia but to make him gentleman.

Patriotism

By- **Gaikwad S. R.**
B. Com. IInd year

Patriotism has been defined as a man's love for his country. It is one of the noblest sentiment which a human being can be develop and carry it in his heart. Patriotism is something natural for a person who is not selfish or living for himself. It is a sacred bond between citizen and his country.

There were number of patriots in the differents ages. Plato was a great Greek patriot, who had the problems of his country to heart. He therefore proved to be a great politician and wrote books on social and political problems of his countries. These books are the important place of the world literature. Aristotle was another great greek Philosopher. He also followed the footsteps of Plato. He wrote number of books on various problems of his country. In the recent times Abrahm Lincoln and George Washington were two patriots of America.

George Washington won independence from British rulers. Abrahm Lincoln also gave the principles of democracy of the people by the people and for the people He even sacrificed his life for the sake of giving equality to the human race i. e. white and black.

In India there were also number of patriots who played the important role in the political struggle in the different ages. Shivaji was one of the great patriots of India who tried to bring the end of foreign rule of those days in India. He also tried to bring the end of Mughal Raj in Maharashtra who were very tyrant.

Last century the Rani of Jhansi and a few other patriots launched a war of independence against the British rule. It was their patriotic spirit which united leaders of various religions and brought them to one common platform. Again it was the love for his country that made marytrs Lala Lajpatrai, Bhagat Singh and many others for the sake uprooting the British rule from their sacred mother land. All the great thoughts and deeds of Mahatma Gandhi and Jawaharlal Nehru were inspired their love for their country.

In the present time there are many patriots in india. But they are selfish. They are narrow minded. They are interested in evil deeds. We see in Gujrath which is the birth place of Mahatma Gandhi who spent his life to uplift the back word class. This kinds of people are not patriots but they are the enemies of their countrymen and of the humanity at large.

श्रमनिष्ठा
हे ब्रिद आमुचे,
ॠण फेडाया
भू मातेचे !

प्राप्तकाल
हा विशाल भूधर
सुंदर लेणी
तयात खोदा !
(नेरली श्रम-संस्कार
शिबिरात कार्यमग्न
आमचे विद्यार्थी)

कुदळ फावडे हीच लेखणी, लिहितो आम्ही हिरवी गाणी !

नेरली शिबिरात मा. कुलगुरु समवेत महा-विद्यालयाचे विद्यार्थी व रा. से. योजना प्रमुख प्रा. कल्याणपाड.

साथी हाथ बढाना !

महाविद्यालयीन विद्यार्थिनी जोड रस्ता तयार करीत असताना.

جس کے دل میں درد ہوتا ہے
وہ سب کا ہمدرد ہوتا ہے
وہ کیا جانے کیا درد ہوتا ہے
خون جس کا سرد ہوتا ہے
دل میں ہردم تم ہی تم ہو !!
اور اگر نہ ہوں، درد ہوتا ہے
ہنس دیئے سنکر حالِ دل میرا
تم کیا جانو، کیا درد ہوتا ہے
خوشیاں انکی رفیق بنتی ہیں
دوست میرا تو درد ہوتا ہے
کون ساتھ دل ہوتا ہے
اگر ہوتا ہے، درد ہوتا ہے
مرد کا درد ہے اگر عورت
مرد بھی اس کا درد ہوتا ہے
شبِ تنہائی میں دل نہیں تنہا
دل کی گہرائی میں درد ہوتا ہے
کیوں کروں ان کے نام سے منسوب
درد تو، اپنا درد ہوتا ہے
کیا کہیے دل کی بات بشیرؔ
دل میں تو اپنے درد ہوتا ہے

محمد بشیر
(متعلم بارھویں کلاس)

غزل

محمد سعید انجم (متعلم بارھویں سائنس)

میرا عہد شباب کیا کہیے
مسلسل عذاب کیا کہیے

آپ نگاہوں سے جب چھلکتی ہے
چشم میگوں شراب کیا کہیے!

کیفیات شراب ہے لاجواب
ان کی باتوں کا تبسم کیا کہیے

ہو گئے لاجواب ان کو !!
دیکھتا ہی یہاں رہ گیا کیا کہیے

جلوہ بے حجابانہ تم بھی ہو۔
چودھویں کا ہے چاند کیا کہیے۔

کون ہے آنکھوں میں نہیں آتی
عشق کو نیند خواب کیا کہیے

حسن ہے جب نشانہ ہے
قلب انجم کیا کہیے

آپ کا انتخاب کیا کہیے

کہ ان کے معنی معمولی استعداد کا آدمی بھی سمجھ جاتا ہے ۔ یہ سادگی اور سلجھاؤ پریم نے ہندی سے لیا ہے۔ پریم چند کو زبان پر غیر معمولی قدرت حاصل تھی ۔ وہ ہندی اور فارسی زبانوں کے خزانوں سے الفاظ۔ موقع و محل کے لحاظ سے منتخب کر کے لیتے ہیں۔ ان کا طرز تحریر بعض اوقات ناہموار ہونے کے باوجود ۔ بھی کافی زور اپنے اندر رکھتا ہے ۔ ان کے انداز بیان میں تاثیر کا جادو موجود ہے اس میں بالخصوص ۔ ان کے مزاح اور طنز سے لطف پیدا ہو جاتا ہے ۔ مزاح تو عام طور پر سطحی ہوتا ہے لیکن طنز میں ۔ بہت گہرائی ہوتی ہے ان کا طنز مختصر ہوتا ہے۔ یہی وجہ ہے کہ بہت کامیاب ہوتا ہے ۔ پریم چند کے طرز بیان میں ایک خاص لوچ ہے ۔ رومانی افسانوں میں ان کا طرز بیان رنگین ہوتا ہے ۔ یہ رنگینی ۔ لطیف طرح کی اور خوبصورت تشبیہات سے پیدا ہوتی ہے ۔ دوسرے قسم کے افسانوں میں ان کا انداز بیان سادگی اور خلوص سے پُر ہوتا ہے ۔ ان کے انداز بیان میں کافی تنوع ہے اور وہ ہر طبقہ کے لوگوں کے متعلق ان ہی کی زبان میں بے تکلف لکھ سکتے ہیں ۔

بقول شفیع اللہ خان راز ؔ ؎

وہ پروانہ تھا سوز زندگی کی بات کہتا تھا
جلا کر شمع محفل روشنی کی بات کہتا تھا
ہر اک انسان سے زندہ دلی کی بات کہتا تھا
مجاہد تھا، جہاد زندگی کی بات کہتا تھا

پریم چند کی افسانہ نگاری

(سیدہ نزہت کوثر بی اے سال سوم)

منشی پریم چند اپنے مختصر افسانوں کیلئے زیادہ مشہور ہیں۔ انھوں نے سینکڑوں کی تعداد میں افسانے لکھے ہیں۔ انکے افسانوں کے خاص خاص مجموعے پریم پچیسی، پریم بتیسی، واردات نجات، زاد راہ وغیرہ ہیں۔ ان کے انھوں نے بہت سے ناول لکھے ہیں۔ ان میں بازار حسن، گوشۂ عافیت، چوگان ہستی، میدان عمل اور گئودان خاص طور پر مشہور ہیں۔

پریم چند نے دو قسم کے افسانے لکھے ہیں۔ ایک تو رومانی افسانے، جن میں راجپوتوں کی بہادری، راستبازی، وفاداری اور خودداری کے کارنامے پیش کئے ہیں اور یہ افسانے بہت دلچسپ ہیں۔ ان کی سب سے بڑی خصوصیت یہ ہے کہ پریم چند نے صرف زندگی کی جیتی جاگتی تصویریں پیش کرنے پر اکتفا نہیں کی بلکہ ان سے اخلاقی نتائج بھی نکالے ہیں۔

دوسری قسم ان کے افسانوں کی وہ ہے جن میں پریم چند نے طبقہ عوام اور دیسی زندگیوں کے مرقعے پیش کئے ہیں۔ ان کی سب سے بڑی خصوصیت مقامی رنگ ہے۔ ان کا مقصد دیس سدھار ہے یا کوئی معاشرتی اصلاح ہے۔ یہ افسانے فنی حیثیت سے صرف اس لئے اچھے ہیں کہ ان میں اصلیت نگاری سے کام لیا گیا ہے۔ پریم چند کا اصلی کمال انھیں افسانوں میں ظاہر ہوتا ہے جہاں وہ واقعیت کو کبھی ہاتھ سے جانے نہیں دیتے۔ یہ پریم چند کے اثر سے ہمارے ادب میں عوام کے دل کی دھڑکن آگئی ہے۔

طرز تحریر:۔

مولانا شبلی نے ایک جگہ یوں تحریر کیا کہ "ہندوستان کروڑ مسلمانوں میں کوئی شخص پریم چند کی سی لطیف اور سنواری ہوئی نثر نہیں لکھ سکتا"۔ پریم چند کی طرز تحریر کے متعلق سب سے پہلے بات جو کہی جاسکتی ہے وہ یہی ہے کہ ان کا ہر لفظ سادہ اور ہر جملہ اتنا سلجھا ہوا ہوتا ہے

مادھوری کی ادارت کے فرائض انجام دینے لگے ۔

سنہ ۱۹۳۰ء ۔ سرسوتی پریس بنارس سے اپنا رسالہ "ہنس" جاری کیا ۔

سنہ ۱۹۳۱ء ۔ مشہور ناول "غبن" شروع کیا، ہندی زبان میں نام "کرم بھومی" لکھنا شروع کی ہفتہ وار "جاگرن" کی ادارت قبول کی ۔ پردۂ مجاز کی اشاعت عمل میں آئی ۔

سنہ ۱۹۳۲ء ۔ "میدان عمل" شائع ہوئی ، گئودان کی اشاعت ہوئی ۔ دہلی میٹنگ کیلیے روانہ ہوئے

سنہ ۱۹۳۳ء ۔ بنارس میں ہندو یونیورسٹی کے اجلاس میں شرکت ۔

سنہ ۱۹۳۴ء ۔ "جاگرن" رسالہ بند ہوگیا جو انکی ادارت میں جاری وساری تھا ۔

سنہ ۱۹۳۵ء ۔ بمبئی کی فلمی دنیا کو خیرباد کہہ کر واپس بنارس چلے آئے ۔ "ہنس" ساہتیہ سمیلن کے حوالہ کر دیا ۔

سنہ ۱۹۳۶ء ۔ ہنس کی ادارت بھی پریشد نے سنبھال لی ۔ آخری ناول "غبن" کی اشاعت لکھنو میں ترقی پسند مصنفین کے اجلاس کی صدارت کی ۔ لکھنو سے لاہور تشریف لے گئے جہاں آریہ پرتی ندھی سبھا اور دیگر انجمنوں نے شاندار استقبال کیا ساہتہ پریشد کے اجلاس میں بھی شرکت کی جسمیں پنڈت جواہرلال نہرو اور مہاتما گاندھی بھی شریک تھے ۔ ماہ جون میں طبیعت خراب ہوگئی خون کی قے بھی ہوئی ۔ اگست کے مہینہ میں اپنے بڑے بیٹے شری پت کے ساتھ ایکسرے کرانے لکھنو گئے ، ۸ اکتوبر کو صبح ساڑھے سات بجے ۵۶ برس کی عمر میں انتقال کر گئے ۔ کسی شاعر نے کیا خوب کہا ہے ؎

جانے والوں کی یاد آتی ہے
جانے والے کبھی نہیں آتے

۱۹۱۴ء ۔ صحت خراب ہو گئی ۔ نصف تنخواہ پچیس روپے پر چند ماہ کی رخصت لیکر علاج کیلئے کانپور میں قیام پذیر رہے ۔

۱۹۱۵ء ۔ بستی کے نارمل اسکول میں ہیڈ ماسٹر تقرر ہوا ۔

۱۹۱۶ء ۔ بستی سے نارمل اسکول گورکھپور تبادلہ ہوا ۔

۱۹۱۸ء ۔ بڑے بیٹے شری پت رائے کی ولادت ہوئی ۔

۱۹۱۹ء ۔ گورکھپور میں اور ایک لڑکے کی پیدائش ہوئی ۔

۱۹۲۰ء ۔ جلیاں والہ باغ کے حادثہ کے بعد گاندھی جی کی تقریر سے متاثر ہو کر ملازمت سے استعفیٰ دے دیا ۔

۱۹۲۱ء ۔ گنیش شنکر ودیارتھی کی وساطت سے کانپور کے مارواڑی مہاودیالیہ میں ہیڈ ماسٹر مقرر ہو گئے ۔

۱۹۲۲ء ۔ مارواڑی اسکول سے استعفیٰ دیکر کانپور سے بنارس آگئے ۔ ۱۵۰ روپیہ ماہوار پر "مریادا" کے ایڈیٹر مقرر ہوئے ۔ کاشی ودیا پیٹھ کے اسکول کے شعبہ کا چارج لیا ۔

۱۹۲۳ء ۔ فراق گورکھپوری اور ایک عزیز کے اشتراک سے سرسوتی پریس قائم کیا ۔

۱۹۲۴ء ۔ ناول "کایا کلپ" کا آغاز کیا اور اس کا دوسرا حصہ بھی شروع کیا ۔

۱۹۲۵ء ۔ لکھنؤ جاکر گنگا پستک مالا میں ملازمت کرلی ۔ ناول "نرملہ" شائع ہوا

۱۹۲۶ء ۔ بنارس جاکر پریس چلاتے رہے ۔

۱۹۲۷ء ۔ چوگان ہستی کا پہلا ایڈیشن دارالاشاعت لاہور سے شائع ہوا ۔

۱۹۲۸ء ۔ اکلوتی بیٹی کی شادی کے فرائض انجام دیئے ۔

۱۹۲۹ء ۔ دوبارہ ملازمت کیلئے لکھنؤ چلے گئے اور نول کشور پریس کے ہندی ماہنامہ

۱۹۰۰ء ۔ پہلی ملازمت چھوڑ کر بیس روپیہ ماہوار پر بہرائچ کے گورنمنٹ اسکول میں مدرس مقرر ہوئے ۔ دو مہینہ کے بعد ان کا تبادلہ پرتاب گڑھ ہو گیا ۔

۱۹۰۲ء ۔ ٹریننگ کیلئے الٰہ آباد کالج بھیجے گئے پرنسپل نے انھیں ٹریننگ کالج ماڈل اسکول کا ہیڈ ماسٹر مقرر کیا ۔

۱۹۰۳ء ۔ اکتوبر میں ان کا پہلا ناول "اسرار محبت" بنارس کے ایک غیر معروف ہفتہ وار آواز خلق، میں شائع ہونا شروع ہوا، اکتوبر ۱۹۰۵ء تک شائع ہوتا رہا ۔

۱۹۰۴ء ۔ جونیر انگلش ٹیچرز سرٹیفکٹ کا امتحان درجہ اوّل میں پاس کیا ۔ الٰہ آباد یونیورسٹی سے ہندی اور اردو میں اسپیشل ورنیکلر فائنل کا امتحان پاس کیا ۔ پریم چند کا ناول ہم خرما و ہم ثواب لکھنؤ کے ناول پریس سے بابو مہادیو پرشاد نے شائع کیا ۔

۱۹۰۵ء ۔ ان کا تبادلہ گورنمنٹ ہائی اسکول کانپور میں ہو گیا ۔

۱۹۰۶ء [illegible] لڑکی [illegible] بال [illegible] شیورانی دیوی سے دوسری شادی

۱۹۰۷ء ۔ اردو ناول ہم خرما و ہم ثواب "ہندی ایڈیشن پریما کے نام سے [illegible] سے شائع ہوا اردو ناول "کشنا" شائع ہوا ۔ سب سے پہلی کہانی "انمول موتی" شائع ہوئی ۔

۱۹۰۸ء ۔ زمانہ کانپور کے شمارے میں پہلی بار "سوز وطن" کا اشتہار شائع ہوا ۔ سب ڈپٹی انسپکٹر مدارس ہو کر مہوبہ ضلع ہمیر پور گئے ۔

۱۹۰۹ء ۔ کہانیوں کا مجموعہ "سوز وطن" شائع ہوا جسے حکومت نے ضبط کر لیا ۔

۱۹۱۰ء ۔ انٹر کا امتحان پاس کیا "زمانہ" کانپور کے شمارہ میں پریم چند کے نام سے پہلی کہانی "بڑے گھر کی بیٹی" منظر عام پر آئی ۔

۱۹۱۲ء ۔ "جلوہ ایثار" کا پہلا ایڈیشن شائع ہوا ۔

حیات نامہ پریم چند

محمد شمس الدین متعلم بی اے سال دوم

عظیم فن کار زمان و مکاں کے قیود سے آزاد ہوتا ہے، وہ اپنے زمانے سے زیادہ آنیوالے زمانے کا ہوتا ہے اسی لئے اسکی عظمت کا احساس آنیوالی نسلوں کو ہوتا ہے اور وہ ہی اسکی صحیح قدر و منزلت بھی کرتی ہے۔ پریم چند بھی ایسے ہی ایک فنکار تھے حالانکہ ان کی موت واقع ہوکر کئی برس گذر گئے مگر ان کی عظمت کے نقوش مدھم پڑنے کے بجائے زیادہ روشن اور تابناک ہوتے جارہے ہیں۔

۳۱ جولائی ۱۸۸۰ء بنارس (وارانسی) سے چار پانچ میل کے فاصلہ پر واقع گاؤں لمہی متصل پانڈے پور میں پیدا ہوئے۔ والدین نے دھنپت رائے نام رکھا۔

۱۸۸۵ء۔ لال پور کے ایک گاؤں کے مولوی صاحب کے مکتب میں اردو فارسی پڑھنے لگے۔

۱۸۸۷ء۔ ان کی والدہ آنندی دیوی بیمار رہ کر انتقال کر گئیں، والد منشی عجائب لال کا تبادلہ جمن پور ہو گیا جہاں انہوں نے دوسری شادی کر لی۔ پریم چند [illegible] کو [illegible] گزار رہے۔

۱۸۹۳ء۔ والد کا تبادلہ گورکھپور ہو گیا جہاں پریم چند کو مشن اسکول میں چھٹے درجہ میں داخل کیا گیا۔ ۱۸۹۵ء۔ کوئنس کالج بنارس میں نویں جماعت میں داخلہ لیا۔ موضع رام پور ضلع بستی کے ایک زمیندار گھرانے میں شادی ہو گئی۔

۱۸۹۷ء۔ چند ماہ بیمار رہ کر والد انتقال کر گئے۔

۱۸۹۸ء میٹرک کا امتحان سیکنڈ ڈویژن پاس کیا۔ ایک با اثر ٹھاکر صاحب کی سفارش لیکر کالج پہنچے لیکن ریاضی میں کمزور ہونے کی وجہ سے داخل نہ ہو پائے۔ ٹیوشن پڑھانا شروع کیا۔ ۱۸۹۹ء ایک سرکاری اسکول میں اٹھارہ روپیہ ماہوار پر مقرر ہوئے۔

اس کے بعد غفور نے سیٹھ سے کہا میں غریب ضرور ہوں اور عید کی خوشیاں منانے کا جذبہ
میرے دل میں ہے لیکن اللہ کی مرضی ایسی نہ ہو تو کیا کرنا چاہیئے۔ سیٹھ صاحب غفور
کی اسطرح باتیں سنکر بہت متاثر ہوئے اور انکو اپنی غلط فہمی کا پورا احساس
ہو گیا۔ چنانچہ وہ اپنی جگہ سے اٹھا اور کچھ رقم دیکر غفور سے کہا کہ
فوراً گھر جاکر عید کی تیاری کرے غفور کی اس نعمت غیر مترقبہ
سے خوشیوں کی انتہا نہ رہی اس کی آنکھوں میں آنسو
بھر آئے اور اس نے اپنے سیٹھ کا تہہ دل سے
شکریہ ادا کیا اور گھر کی طرف
تیزی سے روانہ
ہو گیا۔ راستے میں اس نے
اپنی ماں اور خود کیلئے نئے کپڑے
خریدے اور عید کا سامان بھی خریدا۔ جب
گھر پہنچا تو ماں کو دروازہ پر انتظار کرتا ہوا پایا۔ اسکو
دیکھ کر اس کی ماں کی خوشیوں کی بھی انتہا نہ رہی اور اس کی بیماری
صحت مندی میں تبدیل ہو گئی۔ اسطرح ماں اور بیٹے کو ایسا محسوس ہونے لگا کہ
ان کا گذرا ہوا زمانہ اور عید کی خوشیاں ایک مرتبہ پھر لوٹ آئی ہو۔ چنانچہ ایک مرتبہ
ان نے بھی اپنی عید اس طرح منائی۔

میں بٹھاکر شہر کے مشہور ڈاکٹر خاں کے خانگی دواخانہ میں لے گیا یہاں ڈاکٹر صاحب اتفاق سے موجود تھے۔ انہوں نے فوراً معائنہ کیا اور لمبی چوڑی دواؤں کی فہرست لکھ کر اس کے ہاتھ میں دیدی اور کہنے لگا کہ مریضہ کے لئے یہ دوائیں اور انجکشن بے حد ضروری ہیں اور اس کو جلد لیکر آؤ، یہ سنکر وہ فوراً دوڑا ہوا میڈیکل اسٹور گیا اور ان دواؤں کو خرید کر لایا، خدا کا کرنا اس دوا اور انجکشن نے فوراً اثر دکھلایا اور چند ہی گھنٹوں میں اس کی ماں نے اپنی آنکھیں کھولدیں، اس سے غفور کی بھی جان میں جان آگئی اس کے بعد وہ اپنی ماں کو لیکر گھر واپس آیا۔ لیکن ہفتہ بھر کی تمام کمائی دواؤں میں صرف ہو گئی تھی۔ آخر کار مجبوراً دوسرے روز وہ علی الصبح ہی سیٹھ صاحب کے گھر پہنچا۔ اور درخواست کی کہ آج وہ پھر رکشہ لے جائیگا لیکن سیٹھ صاحب نے برا منھ بنایا اور دل ہی دل میں سوچنے لگا کہ یہ رکشہ والا کیسا لالچی شخص ہے۔ وہ عید کے اس مبارک موقع پر بھی رکشہ چلانے سے باز نہیں آتا، اس لئے کہ اس روز دوگنا چوگنا روپیہ کمانے کا اچھا موقع ملتا ہے" سیٹھ سے رہا نہ گیا اور اس نے غفور سے پوچھ ہی لیا کہ وہ آخر وہ عید کی خوشیوں میں کیوں شریک نہیں ہونا چاہتا؟ دوگانہ نماز ادا کرنا خدا کے حکم کی تعمیل اور اسکی شکر گذاری ہے" سیٹھ کی اس محبت بھری باتوں سے غفور کا دل بھر آیا اور اس نے دردمندانہ لہجہ میں اپنی ماں کی علالت اور اسکے نتیجہ میں اپنی مجبوری کا سارا واقعہ کہہ سنایا مزید اس نے یہ بھی بتلایا کہ کل جو ہفتہ بھر کی کمائی کی رقم وہ لے گیا تھا، تمام ماں کے علاج میں خرچ ہو گئی۔ اس نے سیٹھ صاحب سے کہا کہ عید کی خوشی منانا اسلامی نقطہ نظر سے ایک فریضہ ہے جو خدا کی شکر گزاری کے مترادف ہے لیکن ایسے موقع پر چوری کرنا، ڈاکہ ڈالنا یا بھیک مانگنا تو اسلام نہیں سکھاتا، اسلام میں اکل حلال کی بھی تو بڑی اہمیت ہے" سیٹھ نے جب اسطرح کی باتیں سنی تو اسکے آنکھوں میں آنسو بھر آئے اور اس پر واضح ہو گیا کہ غفور ایک شریف، باعزت اور محنتی نوجوان ہے۔۔۔

گھر جاکر شیر قورمہ اور سویاں کھا، لیکن ان تمام باتوں کا جواب وہ یہی دیتا کہ، مجھے ایسی خوشیاں نہیں چاہیئے جس کے پیچھے غم ہو، اور میرے پاس غموں کے سوا اور ہے ہی کیا۔ مجھے تو دو وقت کا کھانا بھی فراغت کے ساتھ میسر نہیں ہے۔ میں عید کیا مناؤں گا۔

لیکن یہ وہی غفور تھا جسکے زبانی اس موقعہ پر عید منانے کے الفاظ سیٹھ نے سُنے۔ اس بات پر اسکو بڑا تعجب ہوا وہ سوچنے لگا آخر اس میں یہ تبدیلی کیسے رونما ہوئی۔ جب وہ پیسے لیکر سیٹھ کے پاس سے گھر کی طرف روانہ ہوا تو راستے میں سوچنے لگا کہ اب وہ بھی عید کی خوشیوں میں شریک ہو گا۔ اسی خوشی کے عالم میں وہ پیسوں کو مٹھی میں دبائے ہوئے جب گھر کی طرف جا رہا تھا اور یہ دل میں کہہ رہا تھا کہ میں اور والدہ اس عید کے موقعہ پر نئے نئے کپڑے پہنے گے اور خوشبو لگائیں گے اور عید کی خوشیوں میں سب کے برابر شرکت کریں گے۔ یہ سوچتے ہوئے اس نے تیزی سے اپنا رخ گھر کی طرف کیا کیونکہ اُسے گھر جاکر کھانا بھی کھانا تھا اور پھر عید کا سامان خریدنے کے لئے بازار بھی جانا تھا جیسے وہ اپنے جھونپڑی کے احاطے میں داخل ہوا، محمود کی بیوی جو اس کی پڑوسن تھی چلا کر کہا، ارے غفور! اب آیا ہے تو تیری والدہ کو محمود اور اس کی بیوی نے اسپتال لے گئے ہیں۔

اسپتال کے نام سے وہ لرز گیا۔ لیکن پھر بھی اپنی ہمت کو یکجا کرکے بولا، کیا ہوا تھا میری اماں جان کو؟ اس کے جواب میں محمود کی بیوی کہنے لگی کل جو عید ہے نا، ہم سب کے منع کرنے باوجود وہ بوڑھی جھونپڑے کی صفائی کرنے لگی اور لگاتار صبح سے شام تک لگی رہی، کمزور جان، کام کا اتنا بوجھ برداشت نہ کر سکی آخر شام کے وقت چکرا کر گر گئی اور بیہوش ہو گئی،

اتنا سنتے ہی غفور نے اس کی بات کاٹ کر سوال کیا، کون سے اسپتال میں گئے محمود لوگ، محمود کی بیوی نے جواب دیا، وہی سرکاری اسپتال میں، سرکاری اسپتال کا نام سنکر وہ دل ہی دل میں بڑبڑایا اور کہنے لگا کہ، اس سرکاری اسپتال میں کیا خاک علاج ہو گا، اتنا کہہ کر وہ تیزی سے اسپتال کی طرف روانہ ہوا اور وہاں پہنچ کر اپنی ماں کو [illegible]

سرکاری ملازمت کا ملنا بھی کوئی آسان کام تھا نہیں۔ کیونکہ اس کی تعلیم ابھی نامکمل تھی حالات سے مجبور ہوکر وہ بھی دیگر غریب و نادار نوجوانوں کی طرح رکشہ چلانے لگا کیونکہ غریب اور بے سہارا لوگوں کا یہی تو ایک سہارا ہوتا ہے۔

غفور کے والد کے انتقال کے بعد کتنی ہی ایسی عیدیں آئیں اور گذر گئیں وہ رکشہ کو [illegible] پر کھڑا کرکے پائیدان میں بیٹھا ہوا کسی سواری کا انتظار کر رہا تھا۔ اس کے [illegible] اداسی نمایاں تھی۔ عین ایسے وقت میں اس کے دوست شرفو [illegible] اس کا ہم عمر تھا اور قریب ہی ایک درخت کے نیچے سیکلوں اور رکشوں کے [illegible] مصروف تھا اس نے محبت بھرے لہجہ میں غفور سے کہا کہ تو یہ سر جھکائے ہوئے کیا سوچ رہا ہے۔ کیا [illegible] کمانے کا ارادہ نہیں ہے؟ کیا تجھے پتہ بھی ہے کہ اگلے ہفتہ عید ہے؟ کچھ کمانے کی فکر کر دیکھ میں تو آجکل دن رات کام کر رہا ہوں۔ یہ عید اور یہ مبارک [illegible] سال میں صرف دو بار ہی آتی ہے۔ ان باتوں کو سن کر غفور کی ہمت بندھ گئی اور وہ دل سے [illegible] اور استقلال کے ساتھ [illegible] مشغول ہوگیا۔ [illegible] کوشش کر رہا یہاں تک کہ عید کا چاند نظر آگیا۔ اور شہر بھر میں عید کی دھوم مچ گئی۔ [illegible] لوگوں کے چہرے نظر آئیں گے غفور بھی اسی طرح خوش [illegible] گا۔ چنانچہ وہ بھی [illegible] پہلے ہی رکشہ لیکر شہر کی طرف روانہ ہوگیا اور رکشہ چھوڑ کر سب [illegible] اور [illegible] کہا کر [illegible] عید [illegible] حیران ہو گیا اور کہنے لگا کہ کیا یہ [illegible] باوجود [illegible] رکشہ چلانے سے باز نہیں آتا۔ [illegible] عید کے دن تو رکشہ مت چلا۔ عید کی خوشیاں [illegible] اس عید [illegible] اور [illegible] لوگوں سے [illegible]۔ اور اپنے دوست [illegible] کر [illegible]

کل کی روکھی سوکھی روٹی کا بھی بھروسہ نہیں اگر عید آئی ہے تو اس سے ہمیں کیا سروکار۔
لیکن وہ یہ سوچتے ہوئے جب اس نے رکشہ اسٹینڈ کی طرف موڑا اور وہاں پہنچ کر جیب
کچھ ٹٹولا تو اس کے سوچنے کے انداز نے بھی ایک نیا رخ اختیار کیا کہ ہر چھوٹا بڑا،
جوان بوڑھا عید کی خوشی منانے میں لگا ہوا ہے اور یہ خوشی کسی ایک فرد کے لیے مخصوص
نہیں تو ایسے وقت میں میں بھی عید کی خوشی میں شریک ہونے کی کیوں نہ کوشش کروں
اس قسم کی باتیں اس کے دل اور دماغ میں گردش کر رہی تھیں۔ اس موقعہ پر اس کو اپنے
بچپن کے گذرے ہوئے دن بھی ایک ایک کر کے یاد آنے لگے اور وہ سوچنے لگا کہ وہ کیسا
خوش حالی کا زمانہ تھا اس کی ہر خواہش پوری ہوا کرتی تھی۔ کیونکہ وہ اس کا اکلوتا بیٹا تھا
ان ایام تو صرف عید کے نام سے دل میں خوشیوں کا طوفان برپا ہو جاتا تھا اس لئے وہ عید اور
تہوار کا بڑا بے چینی سے انتظار کرتا تھا ایسے موقعہ پر غفور کے والد اس کی مرضی کے موافق خرچ
کرتے تھے۔ اسی کے ساتھ اس کے دل میں اپنے بچپنے کا منظر اس کی آنکھوں کے سامنے پھر گیا۔
عید کے دن آنے والوں کا اس کے گھر تانتا بندھا رہتا تھا۔ صبح سے رات گئے تک سیویوں
کے خوان برابر دیوان خانے آتے رہتے تھے۔ لیکن جب وہ بڑا ہوا تو اس کی قسمت ہی پلٹ
گئی ابھی وہ کم عمر ہی تھا اور میٹرک بھی پاس نہ کر پایا تھا کہ اچانک اس کے پیارے ابا کا
انتقال ہوگیا۔ باپ کے مرنے کی دیر تھی کہ اس کے دور اور نزدیک کے رشتہ داروں نے
کاروبار میں مداخلت کر کے اس کو خورد برد کر ڈالا اور جس کے ہاتھ جو لگا لیکر چلتا بنا
غفور اور اس کی بوڑھی ماں کی اس حادثہ سے مالی حالت اتنی بگڑ گئی کہ وہ اپنے
رہنے کے ذاتی مکان سے تک محروم ہو گئے۔ بوڑھی ماں سے جب تک محنت مزدوری ہوتی
رہی کرتی رہی لیکن جب بوڑھاپے کی کمزوری کا سے مجبور اور معذور ہو گئی تو گھر کا تمام تر
ذمہ داری غفور پر آپڑی۔ جو ابھی ایک بچہ تھا اس کی کچھ ایسی عمر بھی نہ تھی کہ کوئی ملازمت کرتا

ع وہ مے نصیب کہاں اِن ہوس پرستوں کو
کہ ہو قدم کو نہ لغزش، نہ منہ سے بو آئے

———x———

اقوال زرّین۔ قریشی شبی فاطمہ

(۱) جو شخص سب سے زیادہ عزت والا بننا چاہتا ہے وہ اللہ سے ڈرے۔

(۲) جو آدمی سب سے زیادہ قوی ہونا چاہتا ہے اس کو چاہیئے کہ اللہ پر بھروسہ کرے۔

(۳) اپنے پاس کی چیز سے زیادہ اللہ کے پاس کی چیز پر اعتماد کرے۔

(حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم)

ایک غریب رکشہ راں کی عید

(سعید خالد علی متعلم بی۔ اے سالِ سوّم)

غفور نامی ایک غریب اور نادار رکشہ والا صبح سے شام تک محنت و مزدوری کرتا تھا اور اپنی والدہ کے ساتھ زندگی بسر کرتا تھا۔ ایک دن صبح سویرے جب وہ گھر سے رکشہ لیکر نکلا اور ابھی گھر کے احاطہ سے باہر بھی نہ نکل سکا تھا کہ اس کی بوڑھی ماں نے اپنی کمزور آواز میں اس سے کہا کہ "غفور اگلے ہفتہ عید ہے" یہ سنکر وہ چونک پڑا۔ لیکن وہ پنڈلیوں پر دباؤ ڈالتا ہوا رکشہ لیکر گھر کے احاطہ سے باہر نکل گیا۔ جوں جوں وہ پنڈلیوں پر دباؤ ڈالکر آگے بڑھتا جاتا تھا اس کے کانوں میں اپنے بوڑھی ماں کے اس جملہ کی گونج برابر سنائی دے رہی تھی۔ اسی کے ساتھ وہ یہ سوچنے لگا "عید اور تہوار وغیرہ کی خوشیاں تو دولت مند اور مالداروں کے لئے ہے، ناداروں اور غریبوں کے لئے نہیں جیب میں نوٹ ہو تو ہر روز عید ہے ورنہ عید اور تہوار اور اس کی خوشیاں بیکار چیزیں ہیں"۔ اس کے بعد وہ مزید سوچنے لگا کہ "ہماری تو یہ حالت ہے کہ ہمکو دو وقت کھانا بھی نصیب نہیں

پاس گر پڑے ۔ منہ کھلا ہوا تھا ایک کتا ان کے منہ کو سونگھتا ہے تو کبابوں کی بو آتی ہے ۔ کتا حسبِ عادت اپنی ٹانگ اٹھا کر ان کے منہ میں پیشاب کرنے لگتا ہے ۔ تو شرابی کو ایسا محسوس ہوتا ہے کہ معشوقہ شراب پلا رہی ہے وہ کہتا ہے کہ بس معشوقہ بس ۔ بس ، معشوقہ بس بوتل کا منہ بند کر ۔

دولت اور شراب میں ہمیشہ سے چشمک رہی ہے ۔ ہندوستان کے غریب لوگ دن بھر سخت محنت کرتے ہیں گرمی سردی ، بارش کا خیال کئے بغیر کاروبار میں مشغول رہتے ہیں شام کو مزدوری ملنے کے بعد سیدھے میخانہ جاتے ہیں مزدوری کی زیادہ مقدار پینے میں صرف کرتے ہیں اور بہت کم مقدار گھر لا کر دیتے ہیں ۔ اگر طبقہ کفایت شعاری سے کام لیتا اور شراب کو استعمال نہ کرتا تو اس میں شک نہیں کہ متمول رہتا ۔ عموماً شرابیوں کا مزاج چڑچڑا ہوتا ہے شراب پیتے ہی نیک و بد کی تمیز اٹھ جاتی ہے ۔

شرابی کچھ توبہ کرے مگر اس سے شراب نہیں چھوٹتی ۔ شرابی ہمیشہ یہ وعدہ کرتے ہیں کہ کل سے ہم شراب نہیں پئینگے ۔ شراب پینا حرام ہے ۔ مگر ان کے لئے کل کبھی نہیں آتا ۔ انگریزی کی زبان میں مثل مشہور ہے To morrow will never come - کل کبھی نہیں آتی ۔ شراب سے توبہ کرنیوالوں کا خیال ایسا ہے جیسا کہ بادل کا رنگ دیکھ کر ان کی طبیعت مچل جاتی ہے ۔ اگر شراب پینا ہی ہو تو وہ شراب ہو جس کا نشہ کبھی نہ اترے ۔

شرابی

(محمد الیاس متعلم پانچویں سائنس)

گلاسوں میں جو ڈوبے پھر نہ ابھرے زندگانی میں
ہزاروں بہہ گئے ان بوتلوں کے بند پانی میں

شراب کی تو کئی قسمیں ہیں لیکن شرابیوں کی عام طور پر چار قسمیں ہیں۔ ایک وہ جو شراب کو دوا کے طور پر استعمال کرتے ہیں جس سے ان کی صحت و تندرستی بحال اور دماغ معطر رہتا ہے۔ ایسے لوگوں پر کسی کو گمان تک نہیں ہوتا کہ یہ شرابی ہیں۔

دوسرے وہ جو مکان میں شراب منگوا کر کثرت سے پیتے ہیں۔ اور اس کے نشہ کو سونے ہی میں بستر پر ختم کر دیتے ہیں۔ ایسے لوگ بھی چنداں بدنام نہیں ہوتے۔

تیسرے وہ جو میخانے سے خوب شراب پی کر گرتے پڑتے، جھومتے جھامتے چلے آتے ہیں اور گھر میں آکر فحش گالیاں بکنا شروع کر دیتے ہیں۔ چوتھے وہ لوگ جو اتنی کم پیتے ہیں کہ صرف منہ سے بو آتی ہے اور میخانہ سے نکلنے کے بعد ہی ہر ایک کو چھیڑنا، گالی دینا شروع کر دیتے ہیں۔ یہ لوگ دراصل شرابی نہیں بلکہ آزاد و بدمعاش قسم کے ہوتے ہیں۔

اس میں کوئی شک نہیں ہے کہ شراب جس کا ہاتھ پکڑتی ہے اس کی رفاقت [?] سے منہ نہیں موڑتی۔ چاہے خزانے خالی ہو جائیں، جائدادیں فروخت ہو جائیں، ریاستیں برباد ہو جائیں، تھالی، لوٹے، برتن سب اشیاء گرو [?] ہو جائیں مگر بے چاری شراب اس کا ساتھ نہیں چھوڑتی۔

شراب مذہباً حرام ہے مگر اتنا کمال تو اس میں ضرور دیکھے گئے ہیں کہ ڈرے ہوئے آدمی [?] کے منہ میں اس کے چند قطرے ڈال دو تو وہ فوراً شیر ہو جائیگا اکڑ کر بیٹھ جائیگا۔ لیکن جب اس کا نشہ اتر جاتا ہے تو پھر وہ اپنی گیدڑ کی حالت میں تبدیل ہو جاتا ہے۔

ایک شرابی صاحب جب میخانہ سے چور آ رہے تھے کہ راستہ میں ایک نالے

فہرست

نمبر شمار	مضامین	مضمون نگار	صفحہ
۱	شرابی	محمد الیاس متعلم بارھویں سائنس	۲
۲	ایک غریب رکشہ راں کی عید	سید خالد علی متعلم بی۔ اے سال دوم	۵
۳	اقوال زریں	قریشی شبی فاطمہ بی۔ اے سال آخر	۵
۴	حسیات نامہ پریم چند	محمد شمس الدین متعلم بی۔ اے سال دوم	۱۱
۵	پریم چند کی افسانہ نگاری	سیدہ نزہت کوثر بی۔ اے سال سوم	۱۵
۶	غزل	محمد سعید متعلم بارھویں سائنس	۱۷
۷	غزل	محمد بشیر متعلم بارھویں کامرس	۱۸

"اردو پر ایک اعتراض یہ بھی کیا جاتا ہے کہ یہ مخلوط زبان ہے یہاں کسی خالص زبان نہیں ڈھلی ہے۔ اس سے کسی کو انکار نہیں ہو سکتا کہ یہ ٹھیٹھ ہندوستانی زبان ہے سوائے ہندستان کے کسی دوسرے ملک میں نہیں بولی جاتی، مخلوط ہونا کوئی عیب نہیں بلکہ اعتبار سے خوبی ہے"

(ڈاکٹر عبدالحق)

کاتب عبدالرحمٰن و محمد علی [illegible]

مطبوعہ رحمٰن پریس [illegible]

اے۔وی۔ایجوکیشن سوسائٹی

دیگلور کالج کے طلباء کا سالانہ ترجمان

سالنامہ
ابھی ویکتی

حصہ اُردو　　　بابتہ سنہ ۸۱-۱۹۸۰ء

زیر سرپرستی :-　　　ایڈیٹر انچارج

پرنسپل جناب مادھوراؤ صاحب کلکرنی　　　پروفیسر جناب ستیہ نارائن صاحب جاجو

(ایم۔ایس۔سی)　　　(ایم۔اے)

زیر نگرانی :-

پروفیسر جناب خواجہ علاء الدین احمد صاحب

(ایم۔اے۔بی۔ایڈ)

مدیر

سید خالد علی

(بی۔اے سال سوم)

श्रम साफल्याची स्मित सुमने, कौशल्याने जिंकली मने ।

सेलू येथील महिला कौशल्य विकास शिबिरात आमची विद्यार्थिनी
प्रमाण पत्र स्विकारताना.

युगा युगाची रात्र संपली समतेची उगवली पहाट ।
(झोपडपट्टीतील भगिनीसाठी हळदी-कुंकू समारंभ)

• निर्मल मुद्रणालय कैलासनगर, नांदेड.